

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

REBECCA TUOMOLA

Autismiohjaukseen keskittyvä työ- ja päivätoimintakeskus

Kehittämissuunnitelma

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA
2024

TIIVISTELMÄ

Tuomola, Rebecca: Autismiohjaukseen keskittyvä työ- ja päivätoimintakeskus, kehittämissuunnitelma
Opinnäytetyö, ylempi AMK
Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Toukokuu 2024
Sivumäärä: 56

Kehitin autistisille kehitysvammaisille työ- ja päivätoimintakeskuksen, palvelumuotoilua hyödyntäen. Hyödynsin myös tuplatimantti mallia työtä tehdessäni ja suunnitellessani. Palvelumuotoilu näkyi suunnittelussa ammatillisten ohjaajien keskinäisenä suunnitteluna ja erilaisten työmenetelmien pohdintana. Tullevaisuudessa, kun asiakas tulee toimintaan, hyödynnämme asiakkaan omaa tahtoa töiden suunnittelussa.

Tärkeintä tässä työssä on ammattitaitoiset ohjaajat, jotka osaavat toimia autististen kehitysvammaisten kanssa ja kuunnella heidän tarpeitaan. Tuplatimanttia hyödyntäen saimme raamit ja visuaalisen kosketuksen jokaista työvaihetta kohden. Osasimme kaventaa tiedon haun oikeaan suuntaan ja näin ollen saimme tehtyä toimivan rungon, jota työ- ja päivätoiminta lähtee toteuttamaan asiakkaita kuunnellen.

Autismi on pääosassa työssäni ja työ- ja päivätoiminta kehitysvammaisille. Kuvaan erilaisia autismin osa-alueita ja mitä on hyvä huomioida autististen kehitysvammaisten kanssa. Kerron yleisesti työtoiminnasta ja päivätoiminnasta. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, joka on työelämälähtöinen kokonaisuus.

Tämä opinnäytetyö muodostaa teoreettisen pohjan uudenlaisen toimintamallin käyttämisessä ja toiminnan kehittäminen on jatkuvaa. Tämän kaltainen palvelu tuo autisteille tunteen heidän välittämistään, kuuntelemisesta ja tarpeiden huomioimisesta. Autistiset kehitysvammaiset saavat usein syrjintää, erilaisten käyttäytymismalliensa vuoksi. Tämän kaltaisella työ- ja päivätoimintakeskuksella asiakkaat saavat positiivisia kokemuksia ja alkavat voimaan henkisesti hyvin ja kotiutuessa tämä heijastuu loppupäivään.

Avainsanat: Autismi, Autismikirjo, Kehitysvammaisuus, Palvelumuotoilu, Tuplatimantti, Työtoiminta, Päivätoiminta

ABSTRACT

Tuomola, Rebecca: A work and day centre for autism counselling, development plan

Master's thesis

Master's degree in Social and Health Sciences

May 2024

Number of pages: 56

I developed a work and day centre for people with autism and developmental disabilities, using wrap-around design. I also used the double diamond model in my work and design. The service design was reflected in the design as a mutual planning between the professional supervisors and in the reflection on different working methods. In the future, when a client comes into the work, we will use the client's own will in the design of the work.

The most important thing in this work is to have professional supervisors who know how to work with and listen to the needs of people with intellectual disabilities. Using a double diamond, we were able to get a framework and a visual touch for each stage of the work. We were able to narrow down the search for information in the right direction, and thus we were able to create a workable framework that the work and day activities will start to implement by listening to their clients.

Autism is the main focus of my work and work and day activities for people with intellectual disabilities. I describe the different aspects of autism and what is good to consider with people with developmental disabilities who have autism. I will describe work and day activities in general. This is a functional thesis, which is a work-based unit.

This thesis provides the theoretical basis for using a new approach and the development of the activity is continuous. This type of service gives people with autism a sense of being cared for, listened to and having their needs met. Autistic people with intellectual disabilities are often discriminated against because of their different behavioural patterns. In a work and day centre like this, clients have a positive experience and start feeling good mentally, and when they leave home this is reflected at the end of the day.

Keywords: Autism, Autism spectrum, Autism book, Developmental disability, Service design, Double diamond, Day activities, Work activities

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	7
3 ORGANISAATION KUVAUS	8
4 KESKEISET KÄSITTEET	10
4.1 Kehitysvammaisuus	10
4.2 Autismi	12
4.3 Työ- ja päivätoiminta	14
4.3.1 Työtoiminta	14
4.3.2 Päivätoiminta	15
5 AIEMPI TUTKIMUS	15
5.1 Opinnäytetöiden valinta	16
5.2 Opinnäytetöiden tulokset	17
5.3 Muut tutkimukset	22
5.3.1 Tutkimus robotti opettamassa tukiviittomia	22
5.3.2 Tutkimus autismista ja mielenterveyshäiriöiden samankaltaisuudesta	23
5.3.3 Tutkimus autismikirjon tiedon lisääntymisestä	25
5.3.4 Autismikirjon asiantuntijan, tutkijan ja kouluttajan väitöskirja	26
6 PALVELUMUOTOILU OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄNÄ	28
7 PALVELUN KEHITTÄMISEN PROSESSI	30
7.1 Palvelumuotoilun tuplatimantti	32
7.2 Asiakas mukana suunnittelussa	33
7.3 Kuormittuminen	35
7.4 Kommunikointi	36
7.4.1 Viittomat ja tukiviittomat	36
7.4.2 Graafiset merkit ja esineet	38
7.5 Aistipulmat	41
7.6 Eettinen näkökulma	43
7.7 Esimerkkicase	45
8 POHDINTA	49
LÄHTEET	51
LIITE 1: YK.N IHMISOIKEUKSIEN YLEISMALLINEN JULISTUS	54

1 JOHDANTO

Ajatus tähän työhön lähti omasta organisaatiostani. Olen työskennellyt vastaavana ohjaajana kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintayksikössä nyt kymmenen vuotta. (Luvimarika Oy). Meillä pajalla on eritasoisia ja eri diagnooseilla olevia kehitysvammaisia aikuisia asiakkaita. Autismikirjon asiakkaita löytyy muutamia ja heidän kanssaan on ihan omat tavat toimia ja ohjata.

Autismikirjon tieto on lisääntynyt viime vuosikymmenillä valtavaa vauhtia. On tullut erilaisia ohjelmia autismikirjon nuorista ja lapsista sekä erilaisia lehti julkaisuja aiheesta, ja nämä ovat lisänneet tietoa asiasta ja kiinnostusta autismia kohtaan. Autismikirjo aiheena on noussut kiinnostuksen kohteeksi ympäri maailmaa. Tutkimustieto ja kirjallisuus autismita on näin ollen lisääntynyt. (Kontu, 2022, s.27–28.)

Tiedän olevan vastaavanlaisia ryhmiä työ- ja päivätoimintojen sisällä. Meidän jo oleva yksikkö on sen verran pieni, että tällaisen ryhmän tuominen sinne ei ole järkevää, koska ryhmäkoko jäisi pieneksi. Siksi tuli ajatus kokonaan uuden työ- ja päivätoimintakeskuksen perustamisesta kehitysvammaisille, autismikirjon ihmisille. Näin saadaan koko työ- ja päivätoimintakeskus vastaamaan autismin tuomiin haasteisiin.

Työ- ja päivätoiminta on tänä päivänä monessa paikassa suhteellisen samantilaista, sen työt painottuvat tekstiili-, puu- ja alihankintatyöhön. Itselläni on aina ollut johtavana ajatuksena asiakkaan oma mielenkiinto ja ajatus työstä, jota haluaa tehdä. (Vernerinet.net, työtoiminta.) Minä neurotyypillisenä kykenen opiskelemaan minua kiinnostavaa ammattia ja tekemään elämässä asioita, joita itse haluan tehdä ja joista pidän. Kehitysvammaisella ei taas ole sellaista mahdollisuutta toimia elämässään. Näin ollen työtoiminnassa annamme asiakkaalle päätösvallan, mitä hän haluaa tehdä. Jos valinta on kovin vaikeaa,

voimme ohjaajana antaa hänelle vaihtoehtoja, joista hän pitää. Esimerkkinä: virkkaaminen, piirtäminen vai lautapelit, näin asiakas voi valita mitä haluaa tänään tehdä. Näistä tekemisistä ja hänen valinnoistaan räätälöidään päivän kulku hänen omalle taululle, ja nämä tekemiset tulevat tietoomme ensi haastattelusta ennen kuin työ on alkanut.

Pitkään pohdimme menetelmää, joka tukisi tätä palvelua parhaiten. Yhdessä toisten ohjaajien kanssa päädyimme palvelumuotoilun hyödyntämiseen suunnitelmassa työ- ja päivätoimintakeskusta. Tämän menetelmän avulla saamme hyödynnettyä asiakkaiden omat kokemukset ja mieltymykset parhaiten. Siispä lähdemme lähestymään työ- ja päivätoimintakeskuksen perustamista palvelumuotoilu menetelmää hyödyntäen ja asiakasta kuunnellen. (Palvelumuotoilu Palo n.d.)

Palvelumuotoilussa on tarkoituksena luoda palvelu käyttäjäystävällisemmäksi niin, että palvelu on käyttäjälle sopivaa ja tuottaa näin ollen hyvän asiakaskokemuksen. Palvelumuotoilussa pyritään tekemään palvelusta käyttäjälle sopivampi ottaen kokonaisvaltaisesti huomioon asiakkaan tarpeet ja toiveet. (Turun yliopisto, 2019.)

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on suunnitella kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintakeskus, jossa autismiohjaus on avainasemassa. Organisaatio, jolle toteutan suunnitelman, on Luvimarika Oy. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, joka on työelämälähtöinen ja työmenetelmänä käytetään palvelumuotoilua, jonka tarkoituksena on suunnitella ja toteuttaa palveluja yhteiskehittämisen keinoin. Tuloksena syntyy uusi palvelu, joka on suunniteltu vastaamaan asiakkaiden tarpeita. (Palvelumuotoilu Palo, n.d.)

Kehittämistarve on noussut autismitiedon lisääntymisen myötä. 2000-luvulla on autismediagnoosit ja -tieto kasvanut ja autismiohjauksesta on tullut yleinen sana yhteiskunnassa. Työ- ja päivätoiminta, jota suunnittelen, palvelee kehitysvammaisia, joilla on diagnoosina lisäksi autismi tai maininta autismiohjauksen hyödyistä. Tutkimustieto autismista on lisääntynyt ja vaikuttaa kaikkien alojen tutkimuskirjallisuuden lisääntymiseen ja niiden saatavuuden parantumiseen. Autismikirjo aiheena on alkanut kiinnostaa eri alojen tutkijoita ympäri maailmaa. (Kontu, 2022.)

Tämän työn tavoitteena on lisätä tietoisuutta autismiohjauksen menetelmistä ja hyödyistä. On tärkeää tiedostaa, miten esimerkiksi sisustus vaikuttaa autistisen kehitysvammaisen arkipäivään ja kuormittumiseen, miten saadaan kuormittuminen vähenemään, miten ohjata niin, ettei provosoi toista ja miten tuetaan toiminnanohjausta.

Kehittämiseen osallistuvat organisaation sisällä olevat henkilöt eli ohjaajat, joilla kaikilla on vankka kehitysvammaisuuden osaaminen ja kosketus autismiin. Pyrimme tekemään toimivan keskuksen ja ohjeistuksen autismikirjo huomioon ottaen. Kokeilemme käytännössä ja muutamme tarvittaessa ohjausmetodeja, yksilöt huomioiden.

Työtoiminnan sisältöjä pitäisi kehittää siten, että työtoiminnasta on mahdollista saada työllistymisessä tarvittavaa tukea. Päivätoiminnassa yksi tärkeimmistä asioista on sosiaalisuus muiden ihmisten kanssa. (Työ ja työtoiminta, 2023.)

3 ORGANISAATION KUVAUS

Suunnittelen uuden palvelun Luvimarika Oy:lle, joka on vuonna 2012 perustettu perheyritys. Yrityksen omistaa 4 henkilöä, joista yksi olen minä itse. Yritys tarjoaa sosiaalialan palveluita, tällä hetkellä toiminnassa on kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintapaja; Länskärinpaja. (Luvimarika Oy.)

Lisäksi yritys tarjoaa seksuaalineuvontaa, ratkaisukeskeistä kuvataideterapiaa ja nepsy-valmennusta. Nepsy on lyhenne neuropsykiatrisista häiriöistä. Tässä yhteydessä ohjaajalla on siis koulutus neuropsykiatristen häiriöiden huomiointiin ihmisen arjessa ja erilaisia ohjaus metodeita ihmisille, joilla on nepsy. (Luvimarika Oy.)

Asiakkaat työ- ja päivätoimintaan ohjautuvat hyvinvointialueiden kautta. Asiakkaat saattavat olla perhehoidossa kunnassa, jossa toimintaa järjestetään, silloin maksajana on asiakkaan hyvinvointialue, johon kuuluu hänen kotikuntansa. Perhehoito ei ole maakunta sidonnainen. Esimerkiksi; Pirkanmaan hyvinvointialueelta voidaan sijoittaa kehitysvammaisen Satakunnan hyvinvointialueelle perhehoitoon. Osa asiakkaista asuu asuntoloissa tai vanhempien kanssa edelleen kotona. Eli lyhykäisyydessään hyvinvointialueet ostavat palvelun meiltä, jos kunnallisissa ei ole tilaa tai matka kunnalliseen toimintaan on todella pitkä.

Länskärinpaja on toiminut nyt yksitoista vuotta. Minä itse olen toiminut pajan vastaavana ohjaajana koko tämän ajan. Paja on pieni kodinomainen työ- ja päivätoimintayksikkö, jossa perehdytään asiakkaiden omiin osaamisiin ja mitä työtä he itse haluavat tehdä. Länskärinpajalla harjoitellaan arjen askareita,

siivoamista, ruuanlaittoa ja omakotitalon ylläpitämistä, puutarhan hoitoa ja hauskaa yhdessä oloa. Pääasia pajalla on mielekäs työpäivä ja mukavat työ-kaverit.

Asiakkaita on 12, jotka käyvät eri viikonpäivinä. Kaikkina viitenä päivänä käy kuusi asiakasta, neljänä päivänä käy kaksi asiakasta ja kolmena päivänä käy kolme asiakasta. Asiakkaat ovat kaikki kehitysvammadiagnoosilla, joillakin on lisäksi autismia, kommunikoinnin ongelmia ja Downin- syndroomaa. Pajan keittiö määrittää asiakasmäärän päivässä, joka on 12 asiakasta. Joten päivät on räätälöity niin, ettei tuo 12 asiakasta ylity yhtenä päivänä. Joinain päivinä on siis 11 asiakasta, seuraavana saattaa olla 9 asiakasta ja yhtenä päivänä on 8 asiakasta, ellei tule poissaoloja tai muuten siirretä asiakkaan päiviä.

Yrityksellä oli toiminnassa 7 vuotta iltapäiväkerho erityistä tukea tarvitseville lapsille. Valitettavasti tämä jouduttiin lopettamaan lasten vähäisen lukumäärän takia. Kuitenkin tästä iltapäivätoiminnasta jäi omakotitalo tyhjilleen, vailla toimintaan. Tämä tulisi siis olemaan konkreettisesti se paikka, missä tulevaa toimintaa tultaisiin toteuttamaan.

Omakotitalo on iso, josta löytyy kolme makuuhuonetta, ruokailutila, keittiö ja iso olohuone. Lisäksi löytyy kaksi wc-tilaa, joista toinen on inva-wc:ksi muokattu. Lisäksi löytyy iso vaatehuone. Kiinteistö sopii hyvin autismiohjaukseen painottuvan pajan käyttöön. Piha on suuri ja aidattu, jossa ulkoilu ja pihapeliin pelaaminen onnistuu hyvin. Talo sijaitsee päättyvän kadun lähes päässä. Sieltä pääsee hyvin tekemään pieniä kävelylenkkejä moneen suuntaan. Luvian keskustaan ja kauppoihin on matkaa noin 2 kilometriä.

Paikan sisustus ja toiminta tullaan suunnittelemaan niin, että se tukee autismiohjausta ja helpottaa autistien kuormituksen vähentymistä. Palvelumuotoilun avulla luodaan palvelusta toimiva, laadukas ja aidosti kestävä toiminta. Ytimessä on asiakasymmärrys ja asiakkaan kokemukset palvelusta. Palvelumuotoilun suuri vahvuus ja ero muihin käytössä oleviin menetelmiin, on sen tehokkuus ja loistava skaalautuminen. Prosessi toimii niin kotilojen kehittämisessä kuin suuressa prosessissa.

4 KESKEISET KÄSITTEET

Tämän työn teoreettinen viitekehys rakentuu keskeisten käsitteiden kautta, joita ovat kehitysvamma, autismi, palvelumuotoilu, työ- ja päivätoiminta.

Ohjaajilla, jotka nyt jo ovat töissä meillä, on vankka kokemus kehitysvamma alalta ja tietotaitoa löytyy. Ohjaajilla on useampia koulutuksia, jotka tukevat työskentelyä autistisille ohjatussa työtoiminnassa. Toiminnan suunnittelu ja toteutus lähti ohjaajilta, jotka pohtivat miten perehtyä ja ohjata autistisia työntekijöitämme. Silloin aloimme pohtimaan autismi ryhmää, jollaisia on toteutetuna jo monissa eri työyksiköissä ja keskuksissa.

Länskärinpajan tilat ovat pienet, huoneita kolme ja kaikissa on jo toimintaa. Siksi tila, joka toimisi autistisille henkilöille on vaikea toteuttaa pajalla. Siitä lähti idea alkaa toteuttaa työ- ja päivätoiminta paikkaa, joka on tehty autisteille kehitysvammaisille ja suunniteltu päivän rakenne heitä ajatellen. Näin ollen henkilökunta pystyy kohdentamaan keskittymisensä täysin vain autismiohjaukseen.

4.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus todetaan heti syntymän jälkeen tai myöhemmässä kehitysvaiheessa. Diagnoosin saa, kun henkilön kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnytyksessä tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Vammalla tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa henkilön suorituskykyä. Eli kehitysvammaisuuteen luetaan kaikki kehityksen aikana 18 vuoden ikään mennessä syntyneet vammat, Älyllinen jälkeenjääneisyys, liikuntavamma, puhe- ja aistivammat, epilepsia, lievä aivo toiminnan häiriö ja muut vastaavat tilat. Älyllinen kehitysvamma luokitellaan vaikeusasteiden mukaan. Luokituksen perustana on älykkyydosamäärä verrattuna ikään. Luokituksen mukaan älyllinen kehitysvamma on henkilöillä, joiden älykkyydosamäärä on alle 70. (Kaski ym., 2009, s.20.)

Lievä älyllinen kehitysvamma aiheuttaa yleensä oppimisvaikeuksia koulussa. Lapsi saattaa pystyä käymään normaalia koulua hyvillä tukitoimilla ja erityisopetuksella. Yleensä lievästi kehitysvammainen on toimissaan omatoiminen, pystyy pitämään yllä sosiaalista elämää, pystyy aikuisena asumaan omillaan tai hieman tuettuna ja kykenee palkkatyöhön. Vaikka henkilö on kovin itsenäinen useimmilla elämän osa-alueilla, saattaa hän tarvita tukea asioimisessa vi-rastoissa ja tarvitsemiensa palveluiden hankkimisessa. (Kaski ym., 2009, s. 20–21.)

Keskiasteinen älyllinen kehitysvamma aiheuttaa merkittäviä viiveitä lapsen kehityksessä. Useimmat selviävät joko itsenäisesti tai melko itsenäisesti henkilökohtaisista päivittäisistä toiminnoista. Aikuisena tarvitsevat hieman tukea elämiseen ja pystyvät osallistumaan ohjattuun työtoimintaan ja kulkemaan työmatkan itsenäisesti. Asumisessa tarvitsee valvontaa enemmän kuin lievästi kehitysvammainen. (Kaski ym., 2009, s. 21.)

Vaikea älyllinen kehitysvamma aiheuttaa henkilölle jatkuvan tuen ja ohjauksen tarpeen. Koulu, asuminen ja työtoimintaan tarvitsee huomattavia tukitoimia. Yleensä työtoiminnan tilalle tulee päivätoiminta. Hän on riippuvainen muista ihmisistä ja kuntoutuminen vaatii paljon työtä. (Kaski ym., 2009, s. 21.)

Syvä älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa henkilölle täyden riippuvuuden muista ihmisistä ja jatkuvan hoidon tarpeen. Puutteita on monella osa-alueella muun muassa kommunikoinnissa, henkilökohtaisissa toimissa ja kyvyssä hallita suolistoa ja rakkoa. Hänen koulussaan olo keskittyy päivittäisiin elämäntilanteisiin liittyvien asioiden oppimiseen sekä liikunnallisten ja kommunikaatioon liittyviin perusvalmiuksien kehittymiseen. Aikuisiässä päivätoiminta on pääsääntöinen päivittäinen toiminto, jotkut saattavat oppia tekemään jotakin yksinkertaisia työtoimintoja. (Kaski ym., 2009, s. 21–22.)

4.2 Autismi

Autismi on neurologisen kehityksen häiriöön perustuva oireyhtymä. Se ilmenee ja usein arvioidaan käyttäytymisen perusteella. Autismin kirjoon kuuluu erilaisia oireyhtymiä, joissa älyllinen ja toiminnallinen taso vaihtelevat paljon. Yhdistäviä tekijöitä autistisilla on sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin pulmat, oudot käyttäytymismuodot sekä aistimusten erilaisuus. Yleensä autismidiagnoosi tulee jo lapsuusiässä ja aiheuttaa silloin vaikeuksia niin autistiselle kuin ympäristölle. Nämä usein haittaavat oppimista ja kehitystä. (Ketola ym., 2009, s.23.)

Varhaiskuntoutuksen aloittaminen nopeasti on erittäin hyvä asia, koska käyttäytymismallien oppiminen myöhemmin ikävuosina liittyy usein haasteelliseen käyttäytymiseen ja aggressiivisuuteen. Usein autistinen vahingoittaa itseään ja on äärimmäisen impulsiivinen tai passiivinen. Kasvatuksellisella kuntoutuksella varhaisessa iässä tuetaan lapsen kommunikointia ja sosiaalista kehitystä, vähennetään rajoittunutta, toistavaa ja kaavamaisista käyttäytymistä. (Ketola ym., 2009, s. 23.)

Autismin taustalla on neurologisen kehityksen häiriö, josta aiheutuu ongelmia aivojen toimintaan ja aistihavaintojen käsittelyyn. Autismille tyypillisiä käyttäytymiseen liittyviä pulmia ovat päin katsominen, kun hänelle puhuu. Autisti ei halua katsoa silmiin, hän suhtautuu muihin ihmisiin kuin esineisiin. Autistinen henkilö oleskelee yksin ja erillään toisista. Käsien heiluttelua ja esineiden heiluttelua, ääntelyä ja heilumista. Nämä ovat tyypillisiä maneeereita autisteille. (Ketola ym., 2009, s. 24.)

Autisti saattaa olla yliherkkä äänille, mutta ei omalle äänelle. Hänellä voi olla valikoiva kuulo tai erittäin hyvä kuulo, tuntoaistimukset saattavat olla poikkeavat. Kuuma, kylmä ja kipu ei tunnu miltään joillakin autistisilla. He saattavat lyödä itseään niin kauan, että tulee mustelma. Autisti voi olla tarkka eri hajusta ja makuaisti voi olla todella tarkka. Kommunikointi kuvin, viittomin ja selkokielellä palvelee autistista henkilöä parhaiten. (Ketola ym., 2009, s. 24–26.)

Lorna Wing on tehnyt tutkimuksia Lontoossa vuonna 1996 ja hänen mukaansa autismikirjon henkilöt voidaan jakaa neljään ryhmään erilaisten sosiaalisten taipumusten mukaan. Näitä ovat *eristäytyvä ryhmä, passiivinen ryhmä, aktiivinen, mutta outo ryhmä* ja *ylimuodollinen eli joustamaton ryhmä*.(Nylander & Eskelin, 2010, s. 25.)

Eristäytyvässä ryhmässä henkilö viihtyy itsekseen eikä ole sosiaalinen ja välttää vuorovaikutusta. Tämä kuvataan olevan klassinen autistisen käyttäytymisen, mutta tämä pitää paikkansa vain harvojen autististen kohdalla. (Nylander & Eskelin, 2010, s. 25.)

Passiiviseen ryhmään kuuluu autistit, jotka eivät itse tee aloitetta sosiaaliseen vuorovaikutukseen, mutta antavat muiden johtaa heidät sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Saattavat olla riippuvaisia tietyistä henkilöistä, jotka korjaavat heidän virheensä ja ohjaavat vuorovaikutusta. (Nylander & Eskelin, 2010, s. 25.)

Aktiivisen ryhmän (outo ryhmä) autistiset, hakeutuvat toisten seuraan ja pyrkivät olemaan tekemisissä toisten kanssa. He ovat kömpelöitä ja lapsellisia, haluavat kontaktia ja vuorovaikutusta, mutta omilla ehdoillaan. Vastavuoroisuus ja sosiaalisen vuorovaikutuksen vivahteet tuottavat heille vaikeuksia, he eivät käsitä sosiaalisia signaaleja tai tulkitsevat ne väärin. (Nylander & Eskelin, 2010, s. 26.)

Ylimuodollinen, joustamaton ryhmä on lapsuusiällä sanottu olevan pikkuvanhoina ja professorimaisia. Aikuisina he saavat usein diagnoosin persoonallisuushäiriö ja sanotaan suurimman osan Asperger oireyhtymän ihmisistä kuuluvan tähän ryhmään. (Nylander & Eskelin, 2010, s. 26.)

Vaikka heidät jakaisi näihin neljään ryhmään saattaa ryhmä muuttua iän myötä. Samoin opitut tavat saattavat muuttaa sosiaalista käyttäytymistä. Toiset autistit sopivat johonkin yllä olevaan ryhmään helposti, kun taas toisilla saattaa olla muutamasta erilaisesta ryhmästä tapoja.(Nylander & Eskelin, 2010, s. 26.)

4.3 Työ- ja päivätoiminta

Päivä- ja työtoiminta muodostavat palveluiden kokonaisuuden, jonka tarkoituksena on edistää sosiaalihuollon keinoin vammaisten ihmisten osallisuutta ja mahdollisuuksia työllistyä. Palvelukokonaisuus on hyvä järjestää joustavasti vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

Päivä- ja työtoiminta on sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain ja vammaispalvelulain alaista toimintaa (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, Terveydenhuoltolaki 1326/2010, Vammaispalvelulaki 675/2023, 25–27§). Tämä on oikeus kaikille kehitysvammaisille ihmisille, mukavaa mielekästä toimintaa ja osallisuuden tukemista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023).

4.3.1 Työtoiminta

Kehitysvammaisille aikuisille tarjotaan työtoimintaa peruskoulutuksen jälkeen. Työtoimintoja tarjoaa yksityinen, julkinen sekä kolmas sektori. Työtoiminta voi olla esimerkiksi puutöitä, tekstiilitöitä, yksiköiden sisäisiä töitä siivousta, keittiön laittoa ja kiinteistöhuoltoa. Joissakin paikoissa on alihankinta töitä eli joku tietty työpaikka on tilannut kehitysvammaisten työtoiminnasta jonkun osan heidän työstänsä, usein tämä on pakkaustyötä, ruuvien tai kirjekuorien tai kartonkien. Työtoiminnan ohessa työpäiviin saattaa sisältyä liikuntaa ja aikuisopiskelua. (Vernerinet, työtoiminta.)

Työtoiminnasta kehitysvammaisille ei kerry lomaa samalla tavalla, kun työsuhteisesta palkkatyöstä. Loma-ajat sijoittuvat yleensä työkeskuksien ohjaajien lomien mukaan. Työtoiminnasta maksetaan työosuusrahaa, joka vaihtelee suuresti nyt kun siirryttiin hyvinvointialoihin. Yleensä työntekijä maksaa lounaasta ja kahvista erikseen työkeskukselle, tämä vaihtelee paljon paikasta ja työtoiminnan järjestäjästä. (Vernerinet, työtoiminta.)

4.3.2 Päivätoiminta

Työtoiminnan rinnalla toimii myös päivätoiminta, jota tarjotaan yleensä vaikeimmin vammaisille ja vanhemmalle ikäpolvelle. Lähtökohtana on ylläpitää yksilöllisiä taitoja ja kartuttaa niitä, tarjota mielekästä päivää ja uusia kokemuksia. Mitä suurempi tuen tarve on sitä enemmän, järjestetään aikuisuutta tukevaa pienryhmätoimintaa ja taasen jos taitoja löytyy sitä vaativampaa ja monipuolisempaa toimintaa on. (Vernerinet, päivätoiminta.)

Päivätoimintaa järjestetään yleensä samoissa paikoissa, kun työtoimintaa. Päivätoimintojen tarve on lisääntynyt, koska kehitysvammaiset ikääntyvät ja toimintakyky laskee. Näin ollen avun ja tuen tarve lisääntyy. Joissakin paikoissa kaikki kehitysvammaiset ovat samassa paikassa ja tiloissa, joissakin on jaettu tilat töiden mukaan ja päivätoimintojen mukaan. (Vernerinet, päivätoiminta.)

Kehitysvamma-alan neuvottelukunta (KVANK) on laatinut osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit, näiden tarkoituksena on viitoittaa tulevaisuudelle suuntaa palveluille. Suurimpana tavoitteena mainitaan vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistäminen. Laatukriteerit on tuotettu palveluntuottajille, ostajille ja käyttäjille arviointivälineeksi. (Vernerinet, päivätoiminta.)

5 AIEMPI TUTKIMUS

Seuraavaksi kuvaan opinnäytetöitä ja muita tutkimuksia, joita löysin aiheeseeni liittyen. Jokainen näistä kuvaamistani opinnäytetöistä on ylemmän ammattikorkeakoulun tasoa.

5.1 Opinnäytetöiden valinta

Aineistoja ja tutkimuksia lähdin hakemaan erilaisista sähköisistä tietokannoista. Google scholar ja Theseus olivat itselläni ne hakukoneet, joita käytin. Hakusanoiksi valikoin autismi, autisti, kehitysvamma, työtoiminta ja päivätoiminta. Koin lukihäiriöni tässä kohtaa kovasti hankaloittavan vieraskielisten töiden hakua. Yritin, mutta suomentaminen takkuili niin kovasti. Päätin keskittyä siis suomenkieliseen tutkimukseen. Hakukriteerinä itselle oli vuoden 2010–2023 välisen ajan opinnäytetyöt, mutta otin mukaan myös kaksi 2008 tehtyä työtä, koska näissä tieto oli hyvin perusteltua ja sopivat hyvin aiheeseeni.

Ensimmäisinä hakusanoina käytin kehitysvam* ja autism*. Nämä eivät tuottaneet toivottuja osumia ja niitä oli yli 2363 osumaa. Laitoin hakukriteereiksi yamk ja sosiaaliuala, joka tuotti 93 osumaa. Näistä valitsin kolme lähempään tarkasteluun ja näistä päätyi yksi tähän työhön. Pois suljin opinnäytetyöt, joissa ei ollut autismista ja kehitysvammaisuudesta tarpeeksi tietoa ja tutkimuksia.

Seuraavan haun tein myös Theseuksella, hakusanoina käytin kehitysvam* and Päivätoim* tarkensin hakua kuntoutukseen ja ylempään ammattikorkeakoulu töihin. Sain 35 osumaa ja näitä selatessa valitsin tarkempaan tarkasteluun kolme. Näistä kolmesta päätyi vain yksi tarkemman tarkasteluun jälkeen mukaan tähän työhön.

Kolmanneksi hakusanoiksi samat ja samasta paikkaa, mutta kriteereiksi sosiaaliuala ja yamk. Tällä haulla löytyi 128 osumaa. Näistä 5 päätyi tarkempaan tarkasteluun ja näistä vain yksi tarkastelun jälkeen tuli valittua mukaan tähän työhön.

Neljäs haku oli myös Theseuksesta ja sanoilla työtoim* and Kehitysvam* lisäksi kriteereissä ylempi amk ja sosiaaliuala. Osumia sain 137 ja tarkempaan tarkasteluun valitsin viisi. Tarkastelun jälkeen päädyin ottamaan yhden mukaan tähän työhön.

Viidennen haun tein google scholar hakukoneella käyttäen sanoja *autis* and työ** osumia tuli jopa 3 190. Laitoin lajittele osumien mukaan ja kolmantena listalla oli opinnäytetyö, joka vastasi täydellisesti juuri minun työni tietopohjaksi. Valitsin tämän siis tarkempaan tutkimiseen. Muut työt eivät vastanneet lainkaan tutkimukseeni ja päädyin lopettamaan tulosten selaamisen kolmannen välilehden kohdalla. Olin tyytyväinen tähän löydettyyn työhön.

Viimeisen työn, jonka otin tähän mukaan, löysin vahingossa selaillessani googlen hakua sanoilla, laadukasta päivätoimintaa autistille. Tämä työ tuli ensimmäisenä osumana ja hetken tarkasteltuani työtä, se oli sisällöltään juuri täydellinen minun opinnäytetyöhöni, joten otin sen siksi mukaan.

Koin tuon google scholar hakukoneen kovin vaikeaksi, enkä löytänyt oikein mistään kohtaa, josta valita yamk-arvoiset työt tms. Tiedon haun toteutin toukokuussa 2023 ja kesäkuussa 2023 muutamia kertoja.

5.2 Opinnäytetöiden tulokset

Päivätoimintaan osallistuva henkilö on aina aikuisikäinen eli yli 18-vuotias. Tämä asettaa toiminnan suunnittelulle ja järjestämiselle oman haasteen. Toiminnan tulisi olla aikuisille soveltuvaa ja aikuisuutta tukevaa. Aikuisuuteen sopivat teemat ovat koti- ja keittiötyöt, harrastukset tai ulkotyöt. Tärkeiksi katsotaan siis ruuanlaiton opettelu ja auttaminen, arkielämän muut taidot, kuten siivous ja liikunta. (Argillander & Laitinen, 2008, s. 31.)

Tutkimuksista kävi ilmi, että tulevaisuudessa asioita tarkastellaan kehitysvammaisen asiakkaan näkökulmasta. Asiakkaan toiveita ja unelmia kuunnellaan ja yhdessä rakennetaan toimivaa työtoimintaa. (Kinos ym., 2015, s. 50.) Yhtenä työtoiminnan rakennuspalikkana voidaan käyttää yksilöllisen suunnitelman laatimista jokaiselle asiakkaalle.

Yksilöllisen suunnitelman tavoitteena on parantaa asiakastyön laatua ja tuoda toiminnalle enemmän tavoitteellisuutta asiakaslähtöisesti. Hyvä olisi vuoden

välein tarkistaa suunnitelma ja päivittää jo toteutuneet asiat. Asiakkaan läsnäolo palaverissa, jossa hänen yksilöllistä suunnitelmaansa tehdään, on ensiarvoisen tärkeää. Samoin hänen kuuluksi tulemisensa ja hänelle muiden tärkeiden henkilöiden läsnäolo tuo turvallisuutta. (Kinos ym., 2015, s. 48–49.)

Yksilöllisen suunnitelmamallin käyttöön ottaminen tuo tasavertaisuutta ja yksilöllisyyttä. Sen myötä laittaa ohjaajat tarkastelemaan omiaan katsantokantoja uudesta näkökulmasta. Yksilöllisessä suunnitelmassa asiakas on avainhenkilö ja näin ollen osa päätöksentekoa. Suunnitelma korostaa erityisesti tasavertaisuutta valtaväestössä. Lähtökohta työllä on, että kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus normaaliympäristössä vamman vaikeudesta riippumatta normaaliin elämään. (Kinos ym., 2015, s. 48.) Yksilöllinen suunnitelma tukee osallistuvaa, tavoitteellista ja mielekästä toimintaa ja korostaa kehitysvammaisen valinnan vapautta.

Kehitysvamma-alan työntekijöillä on pitkä historia toimintamalleista ja suunta- viivoista, joiden mukaan on työtä tehty vuosikymmeniä. Nyt on aika herätä siihen, että yhteiskunta muuttuu ja toimintatapoja on tätä kautta hyvä päivittää tälle vuosikymmenelle. Muutokset eivät tarkoita sitä, että työt olisi tehty huonosti, vaan sitä että aika menee eteenpäin ja asiat muuttuvat ja meidän pitää muuttua siinä mukana. Olemme tottuneet työtä tehdessämme niin, että me tiedämme mikä on parasta asiakkaalle, emmekä ole kuunnelleet asiakasta itseään. (Kinos ym., 2015, s. 50.)

Asiakkaan tulisi saada opetella valintojen tekemistä positiivisten riskien kautta ja hänellä sekä työntekijöillä pitäisi olla kommunikaatioyhteys kunnossa. Usein, kun ei yhteistä kieltä ole, jää asiakas varjoon. Kommunikaation löytyminen on tärkeää. (Kinos ym., 2015, s. 50.) Miten huomioimme asiakkaan omat toiveet työn suhteen ja annamme uusia kokemuksia asiakkaalle? Miten pysymme vastaamaan asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin ryhmätoiminnassa ja miten kirjaamme asiakaskäynnit ja päivän tapahtumat. (Varjus, 2019, s. 24.) Oleellinen osa aikuisuutta on, että henkilö saa päättää häntä koskevista asioista. (Argillander & Laitinen, 2008, s. 31).

Päivätoimintojen kestosta oli erilaisia mielipiteitä ja tutkimustuloksia. Tähän kun ei ole minkään näköistä selvää määräystä. Kahden tunnin päivätoiminta on liian vähän ajatellen asiakasta, mutta tämä ei päde kaikkiin. Vaikeasti kehitysvammaiselle, joka ei kykene itsenäiseen toimintaan, tämä aika on sopiva saamaan yksilöllistä huomiota ja osallisuutta ryhmässä. Neljä tuntia ja enemmän koetaan hyväksi suurimmalle osalle kehitysvammaisia. Neljässä tunnissa ehtii tekemään asiakkaan kanssa yksilöllisiä tehtäviä ja saa tarvitsemansa huomion ja tuen. (Heikkinen, 2020, s. 49.) Tavoitteena on rakentaa esteetön ympäristö ja lisäämään käyttäjien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tilojen riittävyys, turvallisuus ja viihtyvyys takaa rauhoittumisen tilat ja hengähtämisen. Tämä auttaa kuormittumisen vähentämisen ja rauhoittumisen. Tarpeeksi istumapaikkoja, tarvittaessa lepoon oma tila ja rentoutumiseen. (Raivio, 2012, s. 54.)

Autististen ihmisten on vaikea jäsentää kokonaisuuksia. Heidän on vaikea yhdistää yksilöllisiä tekijöitä ja työhön liittyviä tekijöitä loogiseksi kokonaisuudeksi ja tehdä tältä pohjalta valintoja ja päätöksiä. Autisteille on tyypillisiä aistiherkyydet, jotka ovat erittäin yksilöllisiä. Usein näiden sanotaan johtuvan käyttäytymishäiriöistä. Aistiherkkä henkilö voi olla yliherkkä esimerkiksi valolle, äänille, kosketukselle, lämpötilalle, hajuille tai maulle. (Gustafsson, 2008, s. 23–25.)

Autisteilla henkilöillä esiintyy käyttäytymishäiriöitä, näistä vaikeimmat ovat itsetuhoiset käytösmallit. Autisti saattaa purra itseään, lyödä päätänsä seinään, repiä hiuksiaan tai raapia itseään. Heiltä saattaa puuttua vaaran tunne, he voivat siis juosta liikenteen keskelle tai hypätä korkealta alas, he saattavat potkia ja kiljua kovaan ääneen. Jotkut ovat havainneet aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyneen esimerkiksi ahtaissa tiloissa. (Gustafsson, 2008, s. 26.)

Autistinen henkilö jumiutuu helposti, tällöin pitää ohjaajalla olla tiedossa, että usein ohjaajan vaihtaminen auttaa, jolloin jumittamisen kohde tai muu harmittava asia unohtuu. (Heikkinen, 2020, s. 51). Päivä- ja työtoiminnassa selkeät ryhmäjaot ja selkeä päivästrukturi on toimiva ja tuo turvaa asiakkaille. (Heikkinen, 2020, s. 51). Työ- ja päivätoimintojen yksilöllistäminen ja yksilön

huomioiminen, tuo myös turvaa toiminnoissa. Ohjaajan itsevarmuus ja luottamus muihin ohjaajiin tuo turvaa myös asiakkaalle. Autistisille asiakkaille järjestettiin oma työskentelytila tai oma työnurkkaus, joka oli jollakin tavalla rajattu ja rauhallisia hetkiä päivään. Pukeutumistilaan järjestettiin oma aika ja kuulo-suojaimia tarpeen mukaan. Ruokailutilanteissa huomioitiin yksilölliset tarpeet ja järjestettiin aikaa ruokailuun. Toimintatuokioita pidetään niin, että keskitytään vain tiettyyn aistiin kerralla, ei kaikkia aisteja samalle päivälle. Ohjaajan selkokieliisyys, lyhyet sanat ja vähäinen puhe autoivat asiakkaita toimimaan paremmin ja omatoimisemmin, ajan antaminen on tärkeää ja rauha tekemiselle. (Gustafsson, 2008, s. 30–32.)

Kommunikointiin kehitettiin erilaisia kommunikaatiokansioita ja lappuja, jotka koostuivat piirretyistä kuvista, valokuvista tai bordmaker-kuvista, tarvittaessa käytettiin ihan esinettä itsessään. (Gustafsson, 2008, s. 37). Ohjaajien apu kommunikoinnissa oli tärkeää, samoin se, että asiakkaat tulevat kuulluksi ja ymmärretyksi. (Argillander & Laitinen, 2008, s. 31).

Päivänrytmiä ja päiväjärjestystä jäsenneltiin selkeäksi ja rutiinit pidettiin mahdollisimman tarkkaan samanlaisena. Ulkoilut ja erilaiset toiminnot järjestettiin selkeiksi ja mahdollisimman rauhallisiksi. Joillekin päiväjärjestys on pilkottu pienemmiksi osiksi kuvilla. Esimerkkinä ulkoilu talvella, pienemmillä kuvilla näytetään vaatteiden pukemisjärjestys, ulkohousut, takki, kengät, käsineet ja pipo. Tämä helpottaa autistisen henkilön itsenäistä työskentelyä ja tekemistä, näin heillä on mahdollista toimia itsenäisemmin. Tärkeimmät ja toimivimmat tavat ja keinot autististen kanssa on oma tila, rauha, selkeys, struktuuri ja rutiinit. Myös autismikirjon henkilöiden aistipoikkeavuudet pyrittiin huomioimaan päivätoimintaa suunnitellessa. (Gustafsson, 2008, s. 37.)

Ihmisten ja ohjaajien halu ymmärtää autismia ja autistien ajattelua on kasvanut vuosien saatossa. Havaintoherkkyys autistien yksilöllisille piirteille on myös lisääntynyt. (Gustafsson, 2008, s. 36.) Ohjaajien koulutuksessa autismiin huomattiin asenteen muuttuneen positiivisemmaksi. Ohjaajien itsevarmuus ja luottamus itseensä autistien kanssa toimimisessa huomattiin myös kasvaneen. Ohjaajat havaitsivat positiiviseksi puheen vähentämisen autistia ohjattaessa.

Ymmärrys autismiin ja autistiseen ajatteluun lisääntyi myös. Huomattiin myös autististen käyttäytymisen rauhoittuneen ja olemuksen muuttuneen levollisemmaksi. On löydetty uusia kommunikointitapoja, jotka on huomattu toimiviksi ja näin ollen on alettu ymmärtämään autistia henkilöä paremmin. (Gustafsson, 2008, s. 39–40.)

Koulutus on antanut ohjaajille mahdollisuuden kehittää autististen henkilöiden työ- ja päivätoimintaa niin, että huomioidaan autismikirjon henkilöiden yksilölliset tarpeet. Työ on myös helpottunut, kun on löydetty uudenlaisia kanavia henkilöiden kanssa kommunikointiin ja toimimiseen. Työ autismikirjon henkilöiden kanssa on täten helpottunut, monipuolistunut ja tullut mielenkiintoisemmaksi. (Gustafsson, 2008.) Tämän myötä sain hyvin vastauksia, miten autisteille saa järjestettyä laadukasta työ- ja päivätoimintaa.

Autististen päivätoiminnan sijainniksi tärkeänä pidettiin rauhallista paikkaa ja ulkoilun mahdollisuutta pidettiin tärkeänä. Syrjäinen sijainti koettiin rauhalliseksi ja meluttomaksi ympäristöksi sekä mahdollisuus luontoon lähtemisestä koettiin hyvänä asiana. (Argillander & Laitinen, 2008.) Toistuvat toiminnot päivissä on tärkeää, eli struktuuri. Mutta autistisia henkilöitä on hyvä välillä haastaa muutoksilla päivän kulussa, jotta tällaiseenkin päästään varautumaan. Työ- ja päivätoiminnassa olisi hyvä opettaa myös tietokoneen käyttöä ainakin sellaisille autisteille, joilta se onnistuu sujuvasti eli puhutaan hyvätasoisista autisteista. (Argillander & Laitinen, 2008, s. 32.)

Autismista ja autisteista löytyy siis paljon tietoa ja tutkimuksia. Näistä saa kootua hyvin toimivan ja laadukkaan päivätoiminnan. Suunnitelmia pitää kokeilla ja muokata asiakkaiden tarpeiden ja kunnon mukaan. Jokainen autisti kun on omanlaisensa yksilö, joillekin puhuminen on parasta, joku tarvitsee kuvan avuksi ja joillekin selkokieli ja tukiviittomat ovat se juttu, eli hyvä on aina kokeilla ja selvittää mikä kommunikaatio toimii asiakkaalle.

5.3 Muut tutkimukset

Etsin muitakin tutkimuksia ja löysin useamman tutkimus artikkelin Autismi-lehdestä. Tässä seuraavaksi esittelen muutaman lehden artikkeleista ja tutkimusten sisällöstä. Nämä kyseiset tutkimukset ovat vuosilta 2018 ja kaksi vuodelta 2022. Tutkimusten etsimisessä olen käyttänyt avainsanana autismia ja nämä kyseiset tutkimukset ovat valikoituneet mukaan sopivien otsikoiden ja sisällön takia. Ensimmäisessä käydään läpi 2018 vuonna tehtyä tutkimusta tuki ja kuntoutuksen aiheeseen, robottien käytöstä tukiviittomien opettamiseen. Toisena käydään läpi, miten 2000-luvulla autismitieteen tieto ja tutkimukset ovat kasvaneet ja millaisia erilaisia teorioita on ja on ollut, tutkimus on kirjoitettu 2022. kolmantena avaan autismin psyykkisistä oireista ja siitä, miten häiritsevät ajatukset hallitsevat. Tutkimus on kirjoitettu 2022 vuonna.

5.3.1 Tutkimus robotti opettamassa tukiviittomia

Aalto-yliopiston diplomi-insinöörin ja teknologiayritys Futuricella työskentelevä Minja Axelsson kirjoitti diplomityönsä siitä, miten robotti voi opettaa tukiviittomia autistisille lapsille. Tätä kokeiltiin Satakunnan sairaanhoitopiirissä keväällä 2018. Autismitieteen lapsille puhetta tukevat viittomat ovat mittaamaton apu arjen kommunikoinnissa, mutta niiden opettaminen on vaativa urakka. Aiemmissä tutkimuksissa selvisi kuinka teknologia kiinnostaa ihmisiä tänä päivänä, näin ollen robotiikkaa hyödynnettiin lasten opettamisessa. Ennenkin on käytetty kommunikaatioterapiassa robotteja ja viittomakielen opettamisessa neurotyypillisille lapsille. Minja Axelssonin diplomityöhön liittyvä tutkimus robotin opettamana tukiviittomia autistisille lapsille, on tietävästi ensimmäinen maailmassa tapahtunut kokeilu. (Axelsson, 2018, s.41.)

Axelsson käytti robottina InMoov koodin robottia, eli robotin rakennusohjeet ja käyttöohjelmisto on vapaasti kaikkien käytössä. Tutkimusta varten robotin ulkoasua muokattiin, viittomaan käytettävät kädet paranneltiin ja vaihdettiin näyttämään normaaleilta viisisormisilta käsiltä. Robotin rintakehään asennettiin tablettitietokone, joka tukee viitottua asiaa. Lisäksi käsiin lisättiin valot, jotta lasten mielenkiinto käsiin lisääntyisi. Tutkimuksessa tarkasteltiin siis myös

valojen ja kuvien vaikutusta opetuksen onnistumiseen. Robotin suunnittelussa ja kehittämisesä oli mukana kaksi autismikirjon häiriöiden asiantuntijaa Ulvilan Antinkartanosta.(Axelsson, 2018, s.41.)

Tutkimuskokeet järjestettiin Antinkartanossa ja niihin osallistui kymmenen lasta. Lapsien ikä vaihteli 11–16 vuoden väliltä, yksi osallistuja oli 23-vuotias. Opetustilanne videoitiin ja sen kesto oli kuudesta minuutista puoleen tuntiin, riippuen kuinka nopeasti osallistuja reagoi robotin viittomiin. Testeissä robotti siis pyysi osallistujia matkimaan yhdeksää eri tukiviittomaa. Opetuksen jälkeen osallistujat ja heidän läheisensä saivat vastata loppukyselyyn. Loppu tulos tutkimuksessa oli, että robotti voi olla potentiaalinen tukiviittomien opettaja autistisille lapsille. Todettiin myös kuvien tärkeys tukiviittoman tukena.(Axelsson, 2018, s.42.)

Axelssonin mukaan jatkokehityksen myötä robottia voisi käyttää opetuksessa autistisille lapsille ja käyttää kääntäjänä muissa tilanteissa. Tärkeää olisi saada robotin ulkonäöstä vähemmän pelottava, koska jotkut lapset kokivat robotin aluksi kovin pelottavaksi. Axelsson toivookin, että aiheesta tehtäisiin jatkotutkimuksia muuallakin päin Suomea ja ulkomailla.(Axelsson, 2018, s.43.)

5.3.2 Tutkimus autismista ja mielenterveyshäiriöiden samankaltaisuudesta

Psykologi Soile Laukkanen kertoo Autismi-lehdessä pakko-oireiden ja masennuksen eroista autistisilla tai neurotyypillisillä eli henkilöllä, joiden aivot ja hermosto toimivat tavalla, jota meidän kulttuurisesti pidetään ”normaalina”. Hän painottaa, että autismi ei ole mielenterveyden häiriö, vaikka psyykkiset oireet heikentävän monien autismikirjolla olevien elämänlaatua. Pakkoajatuksia ja toimintoja esiintyy muuta väestöä enemmän autisteilla. Näitä ei kuitenkaan saa tulkita autismiin kuuluviksi vaan oireisiin kuuluu saada asianmukaista hoitoa.(Laukkanen, 2022, s.14–15.)

Tavallisia pakkoajatuksia on muun muassa tarttuvien tautien pelko, joka estää esimerkiksi ovenkahvoihin koskemisen ilman sen putsaamista

desinfiointiaineella. Pelko että on jättänyt oven auki tai kahvinkeitin päälle ja joutuu tarkistamaan asian usean kerran. Laskeminen pahan estämiseksi tai kulkeminen symmetrisesti. Kokonais- väestöstä noin 2–3 % aikuisista kärsii pakko-oireista, kun taas autismikirjon ihmisillä taas 40 % kärsii pakko-oireista.(Laukkanen, 2022, s.15.)

Autismikirjioon ja pakko-oireisiin liittyy paljon samankaltaista käyttäytymistä. Tällaisia voi olla järjestely, keräily, rituaalikäyttäytyminen ja juuttuminen asioihin. Pakko-oireisiin liittyy lisäksi ahdistuneisuutta, jota taas autismiin ei liity. Autismiin liittyy taas usein rauhoittavaa toimintaa, jokin pakko-oire siis tuo rauhaa autistille. (Laukkanen, 2022, s.15–16.)

Kun pakko-oireista kärsivällä henkilöllä on autismi, tarvitaan usein kokonaisvaltaista kuntoutusta avuksi. Psykologi Laukkanen on usein törmännyt siihen, että nuorisopsykiatriseen arvioon tulee nuoria, jotka ovat pyrkineet pitkään selviytymään arjesta peittelemällä autismikirjon piirteitä ja pakko-oireilua. Usein autismikirjo tulee esiin yläkoulun alkaessa, koska tulee psyykinen kuormittuminen ja tilat, joskus jopa koulu vaihtuu. Nuori pyrkii hallitsemaan stressiä tiukemmilla rutiineilla ja opiskelemalla yötä myöten. Vähitellen tulee uupuminen ja pelkotilat ja pakko-oireet. Usein tarvitaan sairaalajakso ja kuntoutuksen aloittaminen, että nuori saa nopeasti tarvitsemansa avun oireiluunsa.(Laukkanen, 2022, s.16–17.)

Tutkimuksissa on selvinnyt, että autismikirjon nuori kärsii muita enemmän koulukiusaamisesta ja stressistä koulussa. Autismiystävällisempää yhteiskuntaa tarvitaan, jotta pystytään ehkäisemään ahdistuneisuushäiriöitä. Erityistarpeiden tunnistaminen ja huomioiminen opinnoissa, yhteiskunnassa ja työelämässä, helpottaisi useampia joutumasta pakko-oireiden noidankehään. Suuri tarve on autismikirjioon perehtyneistä terapeuteista ja kuntouttajista, tässä maassa.(Laukkanen, 2022, s.17.)

5.3.3 Tutkimus autismikirjon tiedon lisääntymisestä

Professori Elina Kontu on tehnyt tutkimusta, miten autismikirjon tieto ja kiinnostus on lisääntynyt valtavasti 2000-luvulla. Tutkimuksesta on kirjoitettu artikkeli Autismi-lehteen vuonna 2022. Artikkelissa Kontu kirjoittaa miten autismi aiheena on alkanut kiinnostaa eri alojen tutkijoita ympäri maailmaa. (Kontu, 2022, s.27–28.)

Syitä tutkijoiden kiinnostukseen autismista voi vain arvailla. Autismia pidetään edelleen jonkinlaisena salaisuuksien verhona ja siinä nähdään mystisiä piirteitä, koska syitä autismikirjoon on edelleen saatavilla erilaisia. Autismikirjo on moninainen ilmiö, biologista perustaa ei täysin tunneta. On löydetty sekä neurobiologisia syitä ja geneettisiä syitä. Erot liittyvät siihen onko tutkittu henkilöitä, joilla on pelkkä autismidiagnoosi vai onko tutkittu henkilöitä, joilla on myös kehitysvammadiagnoosi. (Kontu, 2022, s.28.)

2000-luvun alussa tutkimuskirjallisuus kuvasi autismikirjoa pääsääntöisesti yksilöön kohdistuvana häiriönä. Autismikirjoa tutkitaan monien tieteenalojen toimesta, Psykologian, lääketieteen ja terveystieteen aloilla, mutta myös filosofian, kasvatustieteen, terveystieteen ja psykologian alalla. Siksi autismikirjoa selittävät teoriat ovat monelta eri tieteen alalta. Kahdenkymmenen vuoden aikana autismikirjoa on ymmärretty kognitiivisten poikkeavuuksien näkökulmasta. Keskeisiä teorioita on ollut sentraalinen koherenssiteoria, mielen teoria ja eksekutiivinen teoria. (Kontu, 2022, s.28.)

Sentraalisen koherenssiteorian mukaan autismikirjolla olevan henkilö korostaa yksityiskohtia havainnoidessaan. Tämä vaikuttaa ajattelun ja kokonaisuuksien havaitsemisen pulmiin. *Mielen teorialla* tarkoitetaan autistisen henkilön ymmärrystä toisen henkilön uskomuksista, tuntemuksista ja aikomuksista. Erilaisissa kokeissa on tehty johtopäätöksiä henkilön mentalisaatio kyvystä. Mentalisaatiokyky auttaa säätelemään omia tunnetiloja ja on kyky pohtia omaa ja toisten näkökulmaa ja kokemuksia. Kolmas teoria oli *eksekutiivinen teoria*. Tällä kuvataan ongelmia omassa toiminnanohjauksessa, jolloin suunnittelu ja joustavuus ovat puutteellisia. (Kontu, 2022, s.28.)

Muutaman viimeisen vuoden aikana on tullut uusia teorioita selittämään autis-
mikirjoa. Tällaisia ovat kaksois-empatiateoria ja Bayesin todennäköisysteo-
reema. Molemmat teorit nostavat keskiöön henkilöiden omat kokemukset ja
merkitykset. *Kaksois-empatiateoria* ei etsi selitystä autismille, eikä selittää vuo-
rovaikutuksen pulmia, vaan yrittää selittää ne keskeisenä ymmärryksen puut-
teena henkilöiden välillä. Teorian mukaan on kyse empatiakuilusta, eli vuoro-
vaikutuskumppaneiden monipuolisesta empatian kokemuksen epäonnistumi-
sesta. *Bayesiläisen* todennäköisysteorian avulla taas on selitetty autismikir-
jolla olevien henkilöiden havaintokokemuksia. Autismikirjoon liittyvät epätyypil-
liset aistikokemukset havaita ympäristöä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin,
kuin jos sitä havainnoitaisiin muokkaamalla aikaisempia kokemuksia. (Kontu,
2022, s.28–29.)

Molemmat nämä tulevat muuttamaan teoreettista lähestymistapaa ja muutta-
vat tutkimuksia autismikirjosta. Osa on jo muuttanut tutkimusta Kontu kirjoit-
taa tutkimuksessaan. On otettu nyt jo tutkimuksiin enemmän mukaan henki-
löitä, joilla on autismikirjo. Heitä on otettu mukaan suunnitelmiin ja aineistojen
analysointiin. ”Kaikkien ääni kuuluviin”- lähestymistapa on haastanut tutkimus-
menetelmiä ja tutkimusten suunnitelmia ja eettisiä valintoja. Teoreettiset näke-
mykset ovat moninaisia ja teorit antavat yhden ikkunan autismikirjon tarkas-
teluun. (Kontu, 2022, s.29.)

5.3.4 Autismikirjon asiantuntijan, tutkijan ja kouluttajan väitöskirja

Marika Mäkinen teki 2021 vuonna väitöskirjan, jonka aiheena oli laaja-alaista
tukea tarvitsevien autismikirjon ihmisten työvalmiudet. Mäkisen ensimmäinen
artikkeli, joka koski väitöskirjaa julkaistiin marraskuussa Nordic Journal of vo-
cational education and training sivustolla. Sivusto julkaisee tieteellisiä artikke-
leita, jotka käsittelevät ammatillista koulutusta eri tieteenaloilta, pohjoismaissa.

Tutkimus on erityislaatuinen ja tiettävästi ainoa tällä tavalla toteutettu tutkimus.
Mäkinen on tehnyt kyselylomakkeesta kuvallisen, jolloin se tukee autistisia

henkilöitä ymmärtämisessä. Myös vastausasteikko on kuvitettu. Lomake on muokattavissa myös muille tutkittaville.(Mäkinen, 2021, s.67–68, 72.)

Tutkimuksessa selviää miten tuen vähäisyys ja puuttuminen vaikuttaa autistisen henkilön työllistymiseen ja pärjäämiseen työyhteisössä. Tukitoimenpiteet ovat vajavaiset ja koulutuksen kehittyminen puutteellista sekä työnantajien neuvonta vähäistä. Opiskelijoiden mielestä, myös toimiminen vaikeissa ja vaihtuvissa tilanteissa on vaikeaa ja vieraiden ihmisten kohtaaminen tuo haasteita. Autistin kun on erittäin vaikea tulkita ihmisten ilmeitä ja eleitä.(Mäkinen, 2021, s.69–71.)

Mäkinen tuo tutkimuksessaan esille miten autismikirjolla olevat henkilöt työssä eivät ole pelkästään taakka. Heiltä löytyy paljon vahvuuksia ja he ovat tarkkoja, rutiinit tärkeitä, suoritukset virheettömiä ja paneutuvat asioihin perusteellisesti. Näin ollen työn jälki on hyvää ja laadukasta.(Mäkinen, 2021, s.74–75.)

Tutkimuksessa selvitettiin myös millaisia näkemyksiä, autismikirjon opiskelijoilla on työelämään valmistautumisessa, ja mitä he pitävät tärkeänä työpäikällä. Jokainen tutkimukseen osallistunut piti tärkeämpänä työn järjestelyjä kuin sosiaalisia suhteita, ja työpaikan sijainti ja sopivuus nousi myös tärkeäksi. Autisteilla on muutenkin haasteita sosiaalisissa toiminnoissa, joten on ymmärrettävää, että sosiaalisia suhteita ei pidetä tärkeänä. Opiskelua ajatellen tutkimuksessa mukana olleet henkilöt pitivät tärkeänä työelämään valmistautumisen ja työelämätaitojen opettamisen. Vastaajien mielestä myös työturvallisuuden opettaminen ja työturvallisuuskäytännöt ovat tärkeitä. Lisäksi autismin kirjosta tiedon levittäminen työpaikalla muille työntekijöille koettiin tärkeänä, näin ollen jokaisella työpaikalla olisi jonkinlainen käsitys autistista työntekijästä.(Mäkinen, 2021, s.77–78.)

Mäkisen tutkimus on erittäin mielenkiintoinen ja avartava, toki siinä käsitellään vain autismia, ei kehitysvammaisuutta. Kuitenkin näen tämän avaavan autismin kirjoa ihmisille lisää. Tutkimustuloksia pystytään hyödyntämään kehittäessään itsenäiseen elämään valmistavaa koulutusta tai työhön valmentavaa

koulutusta. Mäkinen painottaa tutkimuksessaan miten tärkeää on tulla kuuluksi ja kuinka tärkeää oikeanlainen kommunikaatio ja kuvat työyhteisössä. Hyvä neuvo on myös kuunnella autistista ja antaa tilaa tuoda omat ajatukset esiin. Näin työnteosta tulee toimivampaa autistin näkökulmasta. (Mäkinen, 2021, s.81–82.)

6 PALVELUMUOTOILU OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄNÄ

Menetelmänä keskityn palvelumuotoiluun, joka on uusi ja loistava kehittämisen menetelmä. Palvelumuotoilu nostaa sosiaali- ja terveysalan palvelujen potentiaalin huippuunsa. Palvelumuotoilu on vastaus sosiaali- ja terveysalan tarpeeseen saada kokonaisvaltainen ja helposti käytettävissä oleva työmenetelmä työn ja toiminnan kehittämiseen. (Ahonen, 2019, s. 11–13.)

Palvelumuotoilu on työmenetelmä, jonka tarkoituksena on suunnitella ja toteuttaa palveluja yhteiskehittämisen keinoin. Se tarjoaa visuaalisen ja käytännönläheisen kehittämisen menetelmän, jossa kehittäminen tapahtuu yhdessä asiakkaiden ja sidosryhmien kanssa. Eri työmenetelmiä ja kehittämistä hyödyntäen luodaan sujuvia palvelupolkuja ja työpaikkoja, joissa viihtyvät niin asiakkaat kuin työntekijät. (Ahonen, 2019, s. 40–41.)

Palvelumuotoilun avulla luodaan toimivia, laadukkaita ja kestäviä palveluja. Palvelumuotoilun ytimessä on asiakasymmärrys ja asiakkaan kokemukset palveluista. Suurin vahvuus ja ero muihin käytössä oleviin menetelmiin, on sen tehokkuus ja loistava skaalautuminen. Tämä palvelumuotoilun prosessi toimii niin kotiolojen kehittämisessä kuin suurissa projekteissakin. Palvelujen tuottajan ja tarjoajan lisäksi kehittämisessä on mukana asiakkaat ja sidosryhmän edustajat. Näillä keinoilla syntyy palvelut, jotka vastaavat asiakkaiden tarpeisiin. (Ahonen, 2019, s. 35–36.)

Palvelumuotoilun lähtökohtana on siis luoda tai muotoilla palveluja, joiden avulla voidaan vastata asiakkaiden tarpeisiin ymmärtämällä asiakkaan tarpeita, toiveita ja tavoitteita. Työtä toistetaan, kunnes ollaan tyytyväisiä laatuun ja lopputulokseen, ja näin luodaan laadukkaita palveluita. Yhteiskehittämisen keinoin syntyy palveluita, joita on mietitty monista eri näkökulmista ja monien tarpeiden perusteella. (Ahonen, 2019, s. 37–38.)

Asiakasymmärrys on palvelumuotoilun ydin eli asiakkaan tarpeita, toiveita ja unelmia pitää ymmärtää, ennen kuin pystyy luomaan palveluita, joiden avulla tuotetaan todellista lisäarvoa asiakkaiden elämään. Palvelumuotoilu on inhimillinen ja kokonaisvaltainen kehittämisen menetelmä, jossa keskitytään tavoitteiden, tarpeiden, motiivien ja kokemusten kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen ja palveluiden yhteiskehittämiseen. (Ahonen, 2019, s. 38–39.)

Kun palvelumuotoilua verrataan muihin palveluiden kehittämismalleihin, siinä korostuu ihmislähtöisyys, empatia ja luovuus. Perinteiset kehittämismallit lähestyvät palveluita liiketoiminnan eli kannattavuuden ja teknologian eli toteutavuuden näkökulmista. Näissä asiakas ei ole konkreettisesti mukana kehittämässä toimintaa. Asiantuntijat keskustelevat asiakkaista ja päätökset tehdään organisaation näkökulmasta. Palvelumuotoilussa asiakas halutaan tuoda lähemmäs kehittämisprosessia. Empatia on tärkein inspiraation lähde, eli kyky nähdä asiakkaan näkökulmasta asiat. Palvelumuotoilussa päätökset tehdään empatian, luovan ja rationaalisen ajattelun yhdistelmänä, ei ajatella pelkästään numeroita ja tuottavuutta. (Palvelumuotoilu Palo, n.d.)

Palvelumuotoilussa tarkoituksena on muotoilla palvelua käyttäjäystävällisemmäksi niin, että palvelu olisi käyttäjälle mahdollisimman sopivaa ja tuottaa näin hyvän asiakaskokemuksen. Tarkoituksena on muotoilla tiloja ja asiakaskohtaamisia asiakkaan näkökulmasta ja muotoilla niistä sujuva kokonaisuus, joka huomioi autismikirjon henkilöiden tarpeet. Palvelumuotoilussa pyritään tekemään palvelusta käyttäjälle sopivampi ottaen kokonaisvaltaisesti huomioon asiakkaan tarpeet ja toiveet. (Turun yliopisto, 2019.)

Palvelumuotoilussa käytetään hyväksi yhdessä ideoimista, luovia menetelmiä sekä nopeita kokeiluja. Palvelumuotoilussa kehittämistyö voidaan jakaa neljään vaiheeseen; määrittele, tutki ja kiteytä, ideoi, kuvaa ja kokeile ja testaa ja toteuta. (Palvelumuotoilu Palo n.d.). Luovuus tarvitsee tilaa, vapautta, leikkiä ja avointa mieltä. Luovuudelle täytyy löytyä aikaa ja sitä ruokitaan erilaisin menetelmin ja välinein. Luovan työskentelytavan yhdistäminen työelämään voi olla haastavaa, koska olemme tottuneet ”normaalin” työelämä vaatimuksiin, jotka ovat asiallinen käyttäytyminen ja ajattelu. Siksi henkilöstä, joka ei ole asiaan perehtynyt lainkaan luova toiminta voi vaikuttaa leikkimiseltä ja turhalta toiminnalta ja ajan haaskaamisesta. Kun antaa leikille ja luovuudelle mahdollisuuden, voi kokea aivan uusia oivalluksia. (Palvelumuotoilu Palo, n.d.)

Koska palvelut ovat ajassa tapahtuvia prosesseja ja aineettomia, ne ovat myös haastavia suunnitella. Palvelumuotoilu jäsentää palvelua ja asiakaskokemuksia, jotta palvelu olisi konkreettisempaa ja hallittavampaa. (Miettinen, 2011, s. 43.)

7 PALVELUN KEHITTÄMISEN PROSESSI

Tässä työssäni toteutan kehittämistä aluksi muiden ohjaajien kanssa, miettimällä yleisesti autistista kehitysvammaista henkilöä. Yhtiön omistajista kaksi minun lisäksi toimii ohjaajina pajalla. Heillä on vankka koulutus kehitysvamma-alalta ja toiselta löytyy nepsy-valmentajan koulutus. Hän on oiva apu suunnitella uutta palvelua ja nimenomaan sitä autistisille suunniteltua osaa. Lisäksi Länskäripajalla on yksi asiakas, jonka näkisin hyötyvän uudesta autismiohjauksesta toiminnasta. Hänen kohdallaan strukturoitu päivä on avainasemassa työtoiminnan toteutumisessa. Mielekäs tekeminen on toinen tärkeä asia.

Vankan koulutukseni pohjalta ja muiden ohjaajien tiedoilla ja kokemuksella saamme suunniteltua toimivan pajan, joka muotoutuu perustamisen jälkeen, jolloin pääsemme muuttamaan toimintaa asiakkaiden mukaan. Asiakkaita, kun

en tunne ennalta vaan toiminta muokkaantuu asiakkaiden mukaan ja heidän tarpeitaan ajatellen toiminnan edetessä. Toiminnan alettua ja asiakkaiden tullessa, kokeillaan erilaisia toimintoja ja jos ne eivät toimi ja aiheuttaa ahdistusta tms., voidaan se unohtaa ja kirjata ylös. Kaikki kun ei toimi kaikkien autististen kanssa. Autistiselle hajut ovat tärkeitä ja kosketus ja rauhoittuminen, suunnitellaan siis toiminta päivissä myös näiden ympärille.

Vankka tieto autismista on tarpeen ja alempana esitänkin taulukossa 1 millaisia eroavaisuuksia erilaisilla autisteilla henkilöillä on. Usein tietoa autistisen mieltymyksistä ja herkkyyksistä saadaan kyselemällä lähiomaisilta tai asuntoiloista, jossa he asuvat. Näiden tietojen pohjalta osaamme suunnitella toimintaa jokaiselle yksilölliseksi ja toimivaksi.

Esimerkkinä voin käyttää Länskärinpajalla olevaa autistista kehitysvammaista naista, jolle on autismiohjaus tärkeää. Hänen päivänsä on hyvä olla samanlainen joka päivä, ja muutokset on hyvä kertoa hyvissä ajoin. Hänellä on kuvat käytössä ja ne tukevat puhetta samalla kun keskustellaan asioista ja päivän kulusta. Hänelle ruoka on tärkeää ja päiväjärjestyksen pitää olla tarkka. Tämä tarkoittaa, että vessassa käynnit on hyvä olla tässä päiväjärjestyksessä myös, toki vessassa saa käydä, kun siltä tuntuu.

Aistien käyttö on tärkeää, musiikin kuuntelulle oma aika ja fysioakustinen tuoli on todettu hyväksi stressin vähentäjäksi ja kuormituksen helpottamiseksi. Asiakas pitää keinumisesta, joka viikko on päivä, jolloin pääsee keinumaan läheiseen puistoon, häntä ei haittaa satoi tai paistoi, sinne mennään silti.

Suunnitellessani uutta palvelua autistisille kehitysvammaisille ensimmäinen prosessi on ohjaajilla jo oleva tieto autististen käyttäytymisestä ja haasteista, sekä kirjoissa oleva tieto autismista. Mukana suunnittelussa on tietenkin Luvi-marika Oy:n osakkaat, joilla on laaja tieto kehitysvammaisista ja autismista.

Arjessa autisteilla voi olla haasteita monilla eri osa-alueilla, muun muassa tunto-, maku-, ja hajuaistin yliaktiivisuus. Struktuuri on tärkeää, eli päivän rakenteen pitää olla sama joka päivä. Samaan aikaan ruokailu ja samassa

kohtaa rentoutuminen. Näillä tiedoilla saamme luotua tiloihin mukavat ja autismia tukevat sisustukselliset elementit ja rentoutumistilat, joita pääsemme kokeilemaan käytännössä asiakkaiden aloittaessa toiminnan.

7.1 Palvelumuotoilun tuplatimantti

Palvelumuotoiluprosessin kuvaamiseen löytyy erilaisia tapoja. Selkein tapa kuvata prosessia on palvelumuotoilun tuplatimantti. Se ei suoranaisesti kerro projektin aikataulusta, vastuusta, työkaluista tai osallistujista, mutta antaa hyvän käsityksen palvelumuotoiluprosessista. (Ahtola, 2020.)

Tätä muotoiluprosessia kutsutaan tuplatimantiksi, koska se koostuu kuviona kahdesta vierekkäisestä timantista. Ensimmäisenä tulee *tutki ja kartoita*. Tämä vaihe lähtee siis liikkeelle ongelmasta, johon haetaan ratkaisua ja aletaan miettimään raameja. Kun raamit ovat tiedossa, voidaan kartoittaa tietoa asiakkaista ja millaisia työkaluja tarvitaan tiedonkeruuseen. Eli timantin ensimmäisessä vaiheessa etsitään tietoa ja suunnitellaan, minkälaista tietoa tarvitaan, ei lähdetä siis haalimaan kaikkea tietoa, vaan pysytään aiheessa ja sen tiedossa. (Tuplatimantti, 2019.) Eli tässä työssä se on tieto autististen kanssa toimimisesta ja työtoiminnoista.

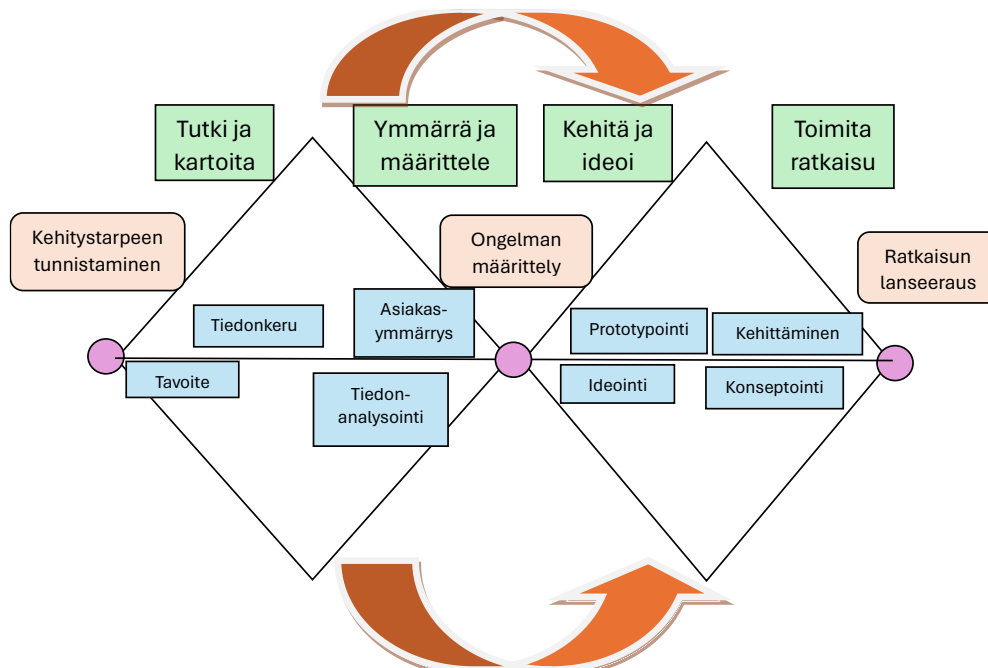
Ymmärrä ja analysoi vaiheen tavoitteena on löytää se tämän hetken ongelmaa tai suunnittelua koskeva tieto. Tärkeää on löytää tieto asiakasryhmästä, joka kuuluu tähän suunnitelmaan ja ymmärtää mitä se tarkoittaa. (Tuplatimantti, 2019.) Eli tässä työssä se tarkoittaa autismia ja kehitysvammaisuutta ja miten käyttäytytään heidän kanssansa eri tilanteissa.

Ideoi ja kehitä vaiheessa meillä on jo tieto mistä kenkä puristaa ja mitä tarvitaan eteenpäin vientiin, voidaan aloittaa ratkaisun miettimistä. Tämän vaiheen aikana tavoitteena on siis tuottaa mahdollisimman monta ratkaisuvaihtoehtoa ongelmaan. Tärkeää on innovoida ja ideoida pelkäämättä tyrmäämistä, koska yleensä parhaat ideat tarvitsevat syvempää ”kaivelua”, jotta ne löytyvät. Tärkeä muistaa, ettei ensimmäinen idea ole se paras, vaan annetaan kaikille

mahdollisuus tuoda omat ideat ja pyöritellään niitä yhdessä. (Tuplatimantti, 2019.) Eli omassa työssäni se tarkoittaa yhteistyötä muiden ohjaajien kanssa. Käydään läpi kaikkien mielipiteet ja ideat ja yhdessä pohditaan parhaat ratkaisut työn edetessä.

Viimeinen osio on *toimiva ratkaisu*. Edellisessä vaiheessa on nyt ideoitu iso joukko ratkaisuja, joten nyt on aika viedä ne asiakkaiden kokeiltavaksi. Testailun aikana asiakas osallistuu mukaan asian suunnitteluun ja tekemiseen. Epäonnistumiset auttavat ymmärtämään, mitkä ovat toimivia käytännössä mitkä taas eivät toimi. Asiakkaan palaute on tärkeää palvelusuunnitelmia tehdessä. Panostetaan siis laatuun ei määrään. Lopuksi parhaaksi hiottu ja muokattu ratkaisu muotoutuu toteutettavaksi kompleksiksi. (Tuplatimantti, 2019.)

Kaavio 1: Tässä on esiteltyä tuplatimantti kaaviona. (kaavio tehty itse, mallia otettu Tuplatimantti, 2019).

7.2 Asiakas mukana suunnittelussa

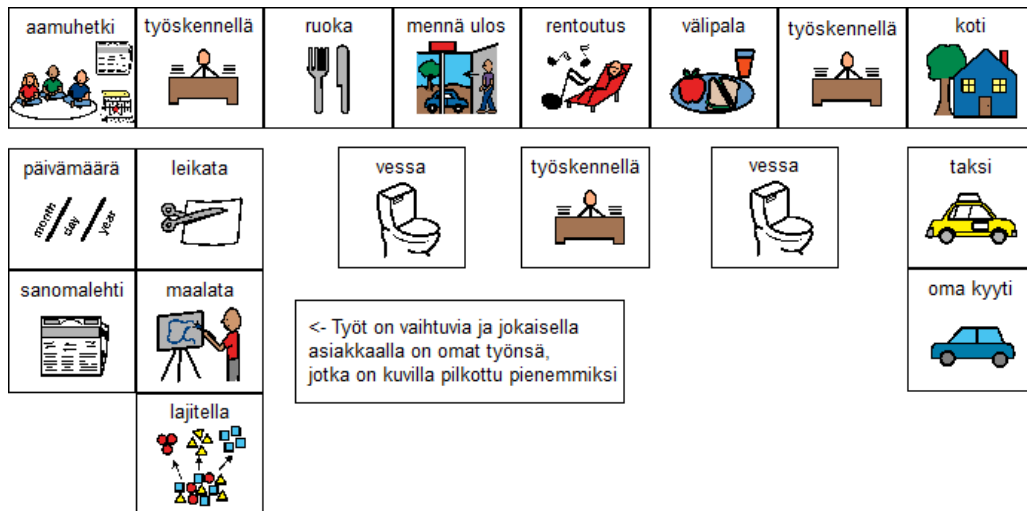
Asiakas osallistuu palvelun muokkaamiseen, kun on aloittanut toiminnassa työt tai tullut päivätoimintaan. Asiakkaat tulevat toimintaan palvelun alettua

hyvinvointialueiden kautta. Ennakkoon en tiedä asiakkaista enkä heidän tarpeistaan. Palvelumuotoilu jatkuu kuitenkin koko ajan toiminnan edetessä, joten asiakas tulee palvelun suunnitteluun mukaan aloittaessaan työtoiminnan tai päivätoiminnan meillä.

Meillä on myös mahdollisuus kuunnella lähiomaisia tai asuntolan ohjaajia, mitä he toivovat toiminnalta ja meiltä asiakkaan kohdalla. Näin ollen asiakas lähiomaistensa kanssa on mukana toiminnan muokkaamisessa. Jokainen autisti on omanlaisensa ja palveluiden suunnittelu yhdenlaiseksi ei toimi kaikille, siksi asiakas on tärkeä osa palvelun suunnittelussa, mutta meillä on hyvä olla jonkin näköinen runko, johon muokataan päivän kulkua.

Alla on kuva1 alustavasta suunnitelmasta päivän kulusta työ- ja päivätoimintakeskuksessa. Aamuhetkessä käydään läpi mikä päivä, kuukausi ja vuosi ja luetaan sanomalehteä (hahmotetaan yhteiskuntaa ja sen toimintaa). Tehdään töitä, jotka katsottu jokaiselle omanaan ja pilkottu kuvilla omiin tehtäviin. Ruokailu ja sen jälkeen pieni ulkoilu ja rentoutuminen ja joillekin työntekoa. Välipalan jälkeen työntekoa ja kotiin lähdetään taksilla tai omalla kyydillä. Vessassa käynti on räätälöity töiden ohelle, mutta toki vessassa saa käydä aina, kun on tarve. Joillekin autisteille se vaan on tärkeää olla merkattuna päivän kulkuun. Tämä on runko, joka toteutuu joka päivä samana.

Jos tulee jotakin muutoksia, menoja tai vieraita on hyvä olla iso punainen huutomerkki, joka kuvastaa muutosta päivän kulussa.

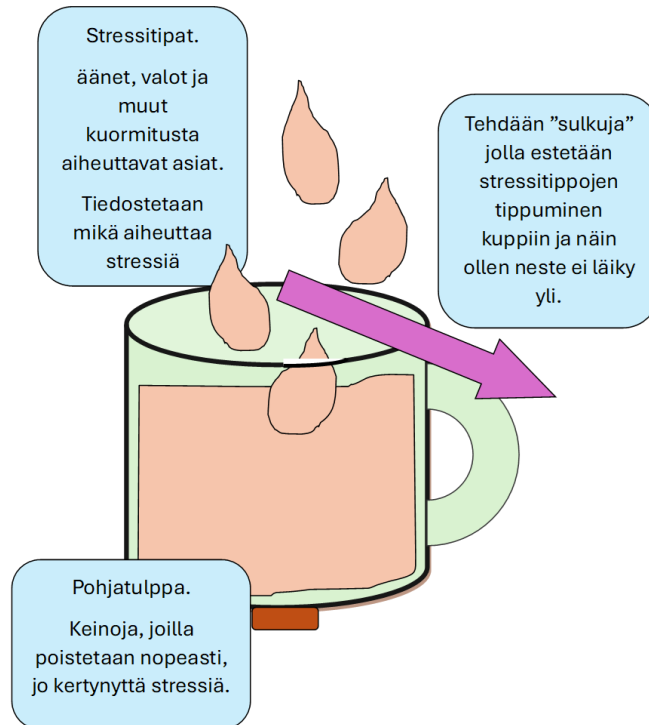
Kuva 1. Alustava päivän kulku, joka on jokaisen näkyvillä. Tehty broadmaker ohjelmalla.

7.3 Kuormittuminen

Usein autistiset kuormittuvat helposti ja niin sanottu stressikuppi täyttyy ja läikky yli. Siksi onkin ehdottoman tärkeää, että autististen kanssa työskentelevät henkilöt ymmärtävät, kun puhutaan kuormittumisesta. Autistien näkö-, kuulo-, haju-, maku-, ja tuntoaistit ovat herkempiä muihin verrattuna, he aistivat tämän maailman eri tavoin, kun neurotyypilliset ihmiset. Näin ollen tuntoaistien kuorma on valtava päivä- tai työtoiminnan aikana ja sen jälkeen. Kuormaa lisää vielä nälkä, väsymys tai isot tunnekokemukset. (Matilainen, 2023, s. 118.)

Toiminnassa on hyvä olla rentoutumispaikkoja tarpeeksi, jolloin asiakas voi mennä rauhoittumaan ja tyhjentämään stressikuppinsa. Päivän kulussa on yksi rentoutumishetki, mutta näitä rentoutumishetkiä toteutetaan tietenkin pitkin päivää, asiakkaan oman tunteen mukaan. Saattaa olla, että joku tarvitsee joka puolentunnin jälkeen jonkinlaisen kuormittumisen purun. Näissä mennään asiakkaan mukaan.

Kuva 2. Stressikuppi ja mitä on hyvä huomioida, ettei tule ylläikkymistä. Kaa-
vio tehty itse, mallia otettu Birgit Vuori-Metsämäen luentomateriaaleista.
(Vuori-Metsämäki, 2017).

7.4 Kommunikointi

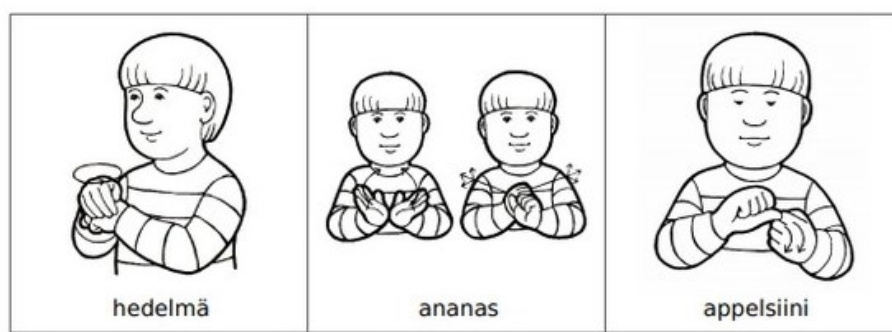
Kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa molemmat osapuolet toimivat lähettäjinä ja vastaanottajina. Jos jommalla kummalla on haasteita kommunikoinnissa, tulee yhdessä etsiä ratkaisuja toteuttaa kuulluksi tuleminen. Kommunikointi sisältää tiedostettuja ja tiedostamattomia viestejä. Sanattomat eli non-verbaaliset viestintäkeinot, kuten ilmeet, eleet, kehon asennot ja katse ovat tiedostamattomia. Kaikki ihmiset kommunikoivat jollakin tavalla, se oikea tapa tulla kuulluksi täytyy vaan jokaisen kohdalla löytää. (Huuhtanen, 2012, s. 12.)

7.4.1 Viittomat ja tukiviittomat

Puhutun kielen sanoja vastaavat viittomat. Sanat voidaan jakaa pienempiin osiin esimerkiksi äänteisiiin, voidaan viittomatkin jakaa osiin. Käsimuodolla

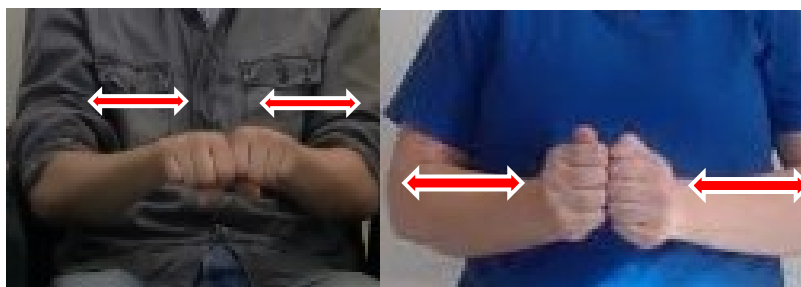
tarkoitetaan missä asennossa sormet ovat viittoman aikana. Käden muoto voi olla koko viittoman ajan sama tai se voi alkaa ja päättyä eri käsimuodolla. Viittoman paikka voi olla viittojan keholla, esimerkiksi koskettaa rintaa tai päätä, tai viittojan edessä neutraalisti paikallaan.

Liikkeellä tarkoitetaan käsien liikettä viittoman aikana, joskus myös pään ja vartalon liikettä. Useissa- verbiviittomissa voidaan viittoman merkitys muuttaa liikettä muuttamalla. (Huuhtanen, 2012, s. 42–43.) Kuvassa muutama hedelmä ja nuolet osoittavat, mihin suuntaan käsi liikkuu ja minkä mallisena.

Kuva 3. Papunet, kuvatyökälulla tehtyjä viittoma kuvia, joista pystyy havainnoida erilaiset käsien liikkeet.

Viittomien kanssa on hyvä olla tarkka, koska hyvin samanlaiset viittomat voivat tarkoittaa ihan eri asiaa. Hyvänä esimerkkinä on kengät, väärin viitottuna se tarkoittaa kiveksiä. Alla on kuvat kyseisistä viittomista. Tämä esimerkki on vain yksi monista viittomista, jotka muuttuvat käden suunnan muuttuessa.

kuvat: SignWiki, suomi

Kengät

Kivekset

Kuva 4. Tässä on selvennetty, miten käsien erilainen suunta muuttaa viittoman sanoman täysin.

Tukiviittoma tukee puhuttua asiaa pienillä viittomilla. Eli tukiviittomisella ei viitota kaikkia sanoja lauseesta vain ne tärkeimmät. Tätä käytetään usein kehitysvammaisten kanssa kommunikoidessa ja puhutaan tukiviittomista.

7.4.2 Graafiset merkit ja esineet

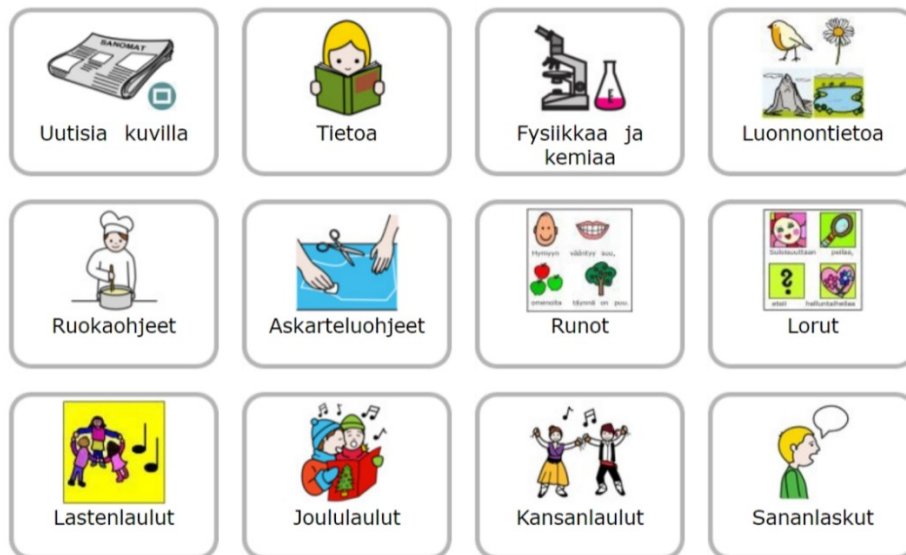
Puhevammaisen henkilö, joka ei kykene viittomaan tai hänellä on puheen ymmärtämisen vaikeus, voi ilmaista asioita ja itseään esineillä tai graafisilla merkeillä, joita on: piirretty kuva, valokuvat, bliss-symbolit, kirjoitetut sanat, pcs-kuvat ja piktogrammit. (Huuhtanen, 2012, s. 49.)

Kuvat voivat olla apuna arjessa, vaikka puheen ymmärtäminen ja tuottaminen onnistuisikin ihan hyvin. Kuvien hyväpuoli on siinä, että ne voidaan jättää näkyviin ja näin ollen ne pysyvät paikallaan tarvittavan ajan ja niihin voi aina palata. (Huuhtanen, 2012, s. 49.)

Autistisilla ihmisillä kuvia käytetään paljon, koska ne tukevat ajan ymmärtämistä, tilanteiden ja toiminnan jäsentämistä ja ovat hahmottamisen apuna. (Huuhtanen, 2012, s. 49.)

kysymys	kehoitus	kuka?	mikä? mitä?	missä?	olla ^ ⊕	oli , ⊕	tulla jossakin →⊕	omistaa ^ ±	haluta ^ ♡}
milloin?	miksi?	kumpi?	kuinka? miten?	paljonko?	osata ^ ·√	pakottaa ^ ⊕	täytyy < ⊕	asua ^ ⊕	pelätä ^ ♡↓(?)
taas	ehkä	aikaisem- min	nyt	myöhem- min	alkaa ^ ⊕→	tulla ^ →	jatkaa ^ ⊕→	yrittää ^ →→	lopettaa ^ →
kanssa	ja	eli, tai, vai	mutta	ympäriällä	saada ^ ⊕	antaa ^ ⊕	vaihtaa ^ ⊕	ottaa ^ ⊕	lainata ^ ⊕

Kuva 5. Tässä on erilaisia bliss-symboleita, joiden avulla jotkut kommunikoivat.

Kuva 6. Tässä on erilaisia kuvia papunetistä otettuna.

kuva 7. Tässä on erilaisia urheilulajeja piktogrammivina.

Toimintaan tullessa, asiakkaalla on jo jokin toimiva kommunikointiapu. Me työ- ja päivätoiminnassa harjoittelemme käyttämään asiakkaan kommunikointiapuria ja pyrimme keskustelemaan ja tukemaan asiakkaan kuulluksi tulemistä. Tärkeintä on mielekäs tekeminen asiakkaalle ja kommunikointi on tässä se tärkein viestin antaja.

Paljon on tekniikka tullut kommunikoinnin avuksi ja moni autistinen osaakin kirjoittaa vaikkei osaa puhua. Silloin kommunikoinnin apuna on kommunikointilaite. Laitteita on muutamia erilaisia jotkut toistavat ennalta tallennettuja puheviestejä, joissakin viesti kirjoitetaan näppäimistöllä laitteen näytölle ja puhesyntetisaattori lukee kirjoitetun tekstin ääneen. (Huuhtanen, 2012, s. 85.)

Tarkkoja tietoja erilaisista kommunikointiapuvälineistä löytyy tikoteekin verkkosivuilta, papunetin verkkosivulta tai apuvälinekirjasta. Papunetin verkkosivuilta löytyy myös yleisimmät käytössä olevat kuvat tukemaan kommunikaatioita, sekä paljon tukiviittomia kuvina. (Tikoteekkiverkosto, n.d.) (Papunet, n.d.)

Esineiden käyttöä en niinkään ole tarvinnut itse koskaan. Yleensä esineitä käytetään varhaisella kehitystasolla olevien tai aistivammaisten henkilöiden kanssa. Yleisin käyttö on tilannesignaalmimerkit, ennakoimassa tulevaa tapahtumaa tai muistuttamassa tapahtumien ajallisesta järjestyksestä. (Huuhtanen, 2012, s. 49.)

Tulevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa toiminta on tarkoituksena toteuttaa päiväjärjestystä kuvilla, ja viikonpäivän ja päivämäärän ilmaisemista. Autistisille henkilöille struktuuri ja toistot ovat tärkeitä ja tukevat päivän kulkua. Tästä malliesimerkki päivän kulusta isolla taululla. Tämän ison taulun lisäksi joillakin autisteilla saattaa olla pienempiin osiin avattu päiväjärjestys omassa käytössä. Ohjaajat tietenkin noudattavat ja tukevat näiden käyttöä. Jokaiselle asiakkaalle saadaan isolle taululle oma kuva, ja erikoismeno, jos sellaisia on. Esimerkiksi, terapeutti tulee toimintaan tai asiakas menee jonnekin kesken päivän. Näin kaikki ohjaajat ja asiakkaat tietävät missä kukin on, koska autistiset saattavat olla kovinkin uteliaita ja jos meno on taululla, ei mene turhaa aikaa siihen kyselemiseen, minne joku on mennyt.

Autismikirjossa haasteet liittyvät sosiaaliseen vuorovaikutukseen, kommunikaatioon sekä erilaiseen tapaan aistia ja jäsentää ympärillä olevaa maailmaa. Autismikirjolle on tyypillistä juuttuva toimintamalli ja joustamaton käytös sekä voimakkaan kiinnostuksen kohteet. Haasteita löytyy myös oman toiminnan

ohjaamisessa, eli on vaikea suunnitella ja hahmottaa ajankulua ja tehtävään menevää aikaa. (Matilainen, 2023, s. 24.)

Voimakas hermoston kuormitus ja stressitason kohoaminen on myös tyypillinen autismikirjossa. Heillä on hermoston reagoititapa ja stressiherkkyys erilainen kuin meillä muilla. Siksi onkin hyvä olla tapoja millä saa kuormituksen helpottamaan ja stressitason pienenemään, niin koulussa kuin työtoiminnoissa ja ihan omassa kodissa. (Matilainen, 2023, s. 24.)

7.5 Aistipulmat

Autismin kirjossa on tyypillistä poikkeava reagointi aistiärsykkeisiin. Aistikanaavat saattavat reagoida liikaa tai liian vähän erilaisiin ärsykkeisiin. Nämä molemmat reagoinnit ovat ongelmallisia autistille itselleen sekä hänen lähipiirillensä ja hänen kanssansa työskenteleville. Tämä pulma vaatii ympäristön muokkaamista ja osa hyötyy toimintaterapian tarjoamista keinoista aistien käsittelyyn. (Kerola ym., 2009, s. 97.)

Autisteilla esiintyy aistitietojen käsittelyn ongelmia, joita autistit pyrkivät itse säätämään. Monesti autistiset henkilöt tulevat niin sanotusti riippuvaisiksi niistä ärsykkeistä, joita hän pystyy säätämään. Esimerkkeinä voisi mainita kiintymisen tiettyihin vaatteisiin tai ruokiin tai ääniin esimerkiksi imuri tai tehosekoitin. Toiset taas reagoivat todella herkästi kosketukseen tai ääniin, kun taas olla lähes tunnoton kivulle, koska ei rekisteröi ärsykettä oikein. (Kerola ym., 2009, s. 98) Näitä kutsutaan autistiliiton sivuilla yliherkkydeksi ja aliherkkydeksi, ohessa taulukko näiden eroista. (Autismiliitto, n.d.)

Taulukko 1: Autistien aistien erityispiirteet. (Autismiliitto.)

AISTIT	YLIHERKKYYS	ALIIHERKKYYS
Näkö	Välttelee kirkkaita, välkkyviä valoja. Liian monet värit ja tavarantalous ahdistavat. Kohti liikkuvat esineet tai muut asiat voivat aiheuttaa pelkoa.	Hakee voimakkaita näköaistimuksia.
Kuulo	Tietyt äänitaajuudet epämiellyttäviä: porakone, koneiden ja valaisimien äänet, ihmisten äänet (sirinä, kohina, kahina), äkilliset ja kovat äänet (koiran haukku, lasten itku, taputus), monet yhtäaikaiset äänet.	Kuulossa voi olla poikkeavuutta tai heikentymää. Huomion kiinnittämättä jättäminen tiettyihin ääniin. Meluisista paikoista nauttiminen. Ovien ja tavaroiden paiskomisesta tai tavaroiden rikkoutumisen aiheuttamasta äänestä nauttiminen.
Maku	Välttää happamia makuja, voimakkaita mausteita, vieraita makuja. Huom. Ruuassa tärkeä myös rakenne, väri, haju.	Voimakkaiden aistimusten etsiminen (chili, mausteiset ruuat).
Haju	Välttää voimakkaita hajuja ja hajusteita ympäristössä (ihmiset, ruuat, eläimet, luonto).	Voimakkaiden hajujen suosiminen (myös ns. epämiellyttävät hajut).
Tunto (pintatunto ja syvätunto)	Kosketus, vaatteiden saumat, materiaalit, vetoketjut, pesumerkit, sukat, hiusten hoitaminen, suihku tuntuvat epämiellyttäviltä. Kipuherkkyys.	Etenkin syvätuntoon liittyvien aistimusten haku. Vaikeus tunnistaa esimerkiksi kipua.
Liike- ja tasapainoaisti	Motorinen kömpelyys. Välttää korkeita paikkoja, epätasaista maastoa. Liukuportaat ja hissi pelottavat.	Hakee liikettä esim. keinuu koko ajan, heijaa.

Autistiset henkilöt kuormittuvat helposti. Tämä johtuu ulkoisista ja sisäisistä aistiärsykkeistä. Tällöin henkilö pyrkii vähentämään itse ärsykkeiden kuormitusta, poistumalla tilanteista ja vetäytymällä rauhalliseen paikkaan. Usein autistinen henkilö haluaa käyttää erilaisia apukeinoja rauhoittumiseen, näitä voivat olla kuulosuojaimet, aurinkolasit tai painopeitto/painopehmo. Hyvä on muistaa, että aliherkkyttä ja yliherkkyttä voi esiintyä samoilla aistialueilla ja ne voivat vaihdella hyvinkin paljon, jopa päivittäin. (Autismiliitto, n.d.)

7.6 Eettinen näkökulma

Sosiaalialan ammattietiikan merkitys korostuu vahvassa yhteiskunnallisessa muutoksessa. Sosiaalialan ammattilaiselta edellytetään alan koulutusta, häneltä odotetaan oman osaamisensa kehittämistä ja häntä valvotaan tarkasti. Näiden lisäksi eettistä osaamista tarvitaan. Eettinen osaaminen on taito, joka kehittyy ja kypsyy ajan myötä työtehtävissä ja yhteistöissä. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia, 2023, s.3.)

Sosiaalialan ammattihenkilön tulee arvoistaan huolimatta kunnioittaa asiakkaan oikeuksia tehdä omia valintojaan, edellyttäen ettei tämä uhkaa muiden oikeuksia ja etuja. Ammattihenkilön on puolustettava asiakkaan ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia. Ammattihenkilön työ perustuu siis ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Ihmisillä on oikeus elämässä koskemattomuuteen ja henkilökohtaiseen vapauteen. Sosiaalialan ammattihenkilön tulee kunnioittaa ja edistää asiakkaansa ihmisoikeuksia. Ihmisoikeudet ovat perusoikeuksia, jotka on kerrottu YK:n ihmisoikeusjulistuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja suomen perustuslaissa. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia, 2023.) YK. n ihmisoikeusjulistus löytyy liitteenä 1, työn lopusta.

Itsemääräämisoikeus on perusoikeus ihmisellä, mutta se ei ole kuitenkaan absoluuttinen. Ihminen saattaa olla vaikeassa elämäntilanteessa tai hänellä on jokin diagnoosi, joka vaikuttaa omien valintojen järkevään tekemiseen. Tällöin itsemääräämistä rajoitetaan lakiin vedoten. Rajoitustoimenpiteitä on pidettävä viimesijaisena vaihtoehtona. Hyvä on, kun työntekijä kertoo eri vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista ja niiden eri vaikutuksista. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia, 2023, s.12–13.)

Kehitysvammaisten erityishuoltolain päätehtävänä on tukea kehitysvammaisen itsenäistä suoriutumista ja tukea itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen on mahdollista vaan laissa säädettyjen perusteiden nojalla. Tässä tarkoitetaan asuntoloissa tapahtuvaa rajoittamista ja joissakin osin työ- ja päivätoiminnassa. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö

Talentia, 2023, s.13.) *Esimerkkinä päivätoiminnassa tapahtuvaan rajoittamiseen; Asiakas ja ohjaaja on kävelyllä tienpientareella. Ohjaaja joutuu pitämään asiakasta kädestä kiinni, että kävely tapahtuu tien reunassa. Tämä lasketaan itsemääräämisoikeuden rajoittamiseksi ja sen alaisuudessa liikkumisvapauden rajoittamiseksi. Tämä kuitenkin on pakollinen toimenpide koska asiakas voisi jäädä auton alle, jos pomppii keskellä tietä ja auton eteen.*

Rajoitustoimenpiteet ovat julkisen vallan käyttöä ja sen käyttö korostaa koulutuksen ja asiantuntemuksen merkitystä. Kysymyksessä on kehitysvammaisen ihmisen perusoikeuksien suojeleminen ja terveyden sekä turvallisuuden näkökulmasta huolehtiminen. Rajoitustoimenpiteisiin osallistuvan henkilön tulee olla sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen tai ammatillisen koulutuksen suorittanut henkilö. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia, 2023, s.13.)

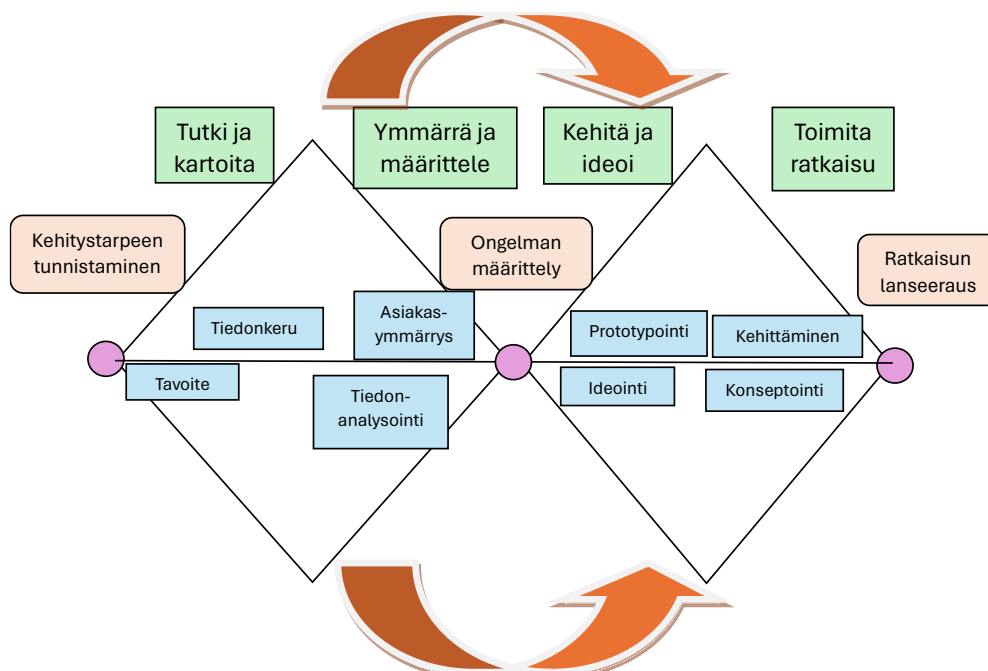
Työtoiminnassa osallisuuteen kannustetaan ja kuunnellaan, pyritään siihen, että asiakas saa ilmaista mielipiteensä ja mahdollisuuden vaikuttaa työtoiminnassa oleviin töihinsä. Osallisuus antaa asiakkaalle mahdollisuuden omien valintojen tekemiseen. Osallisuus ja itsemäärääminen kytkeytyy toisiinsa, mutta jos itsemäärääminen ei henkilöltä onnistu täytyy hänellä olla kuitenkin mahdollisuus osallisuuteen. (Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia, 2023, s. 16.)

Muutamia asioita, jos mietin työ- ja päivätoiminnan osalta. Asiakkailla on päätös tehdä työtä, josta itse pitää, jos asiakas ei osaa tehdä valintaa annetaan hänelle vaihtoehtoja, joista valita. Esimerkkinä asiakas, joka ei kykene työntekoon vaan on esimerkiksi päivätoiminnan asiakas. Hän ei osaa hakea itselleen työtä, jolloin alustavissa haastatteluissa olemme saaneet tietää mistä asiakas pitää, tällöin annamme vaihtoehdoksi näistä esimerkiksi kolme, palapeli, värittäminen tai lajittelu. Tällöin asiakas saa tehdä itse päätöksen mitä haluaa näistä toteuttaa.

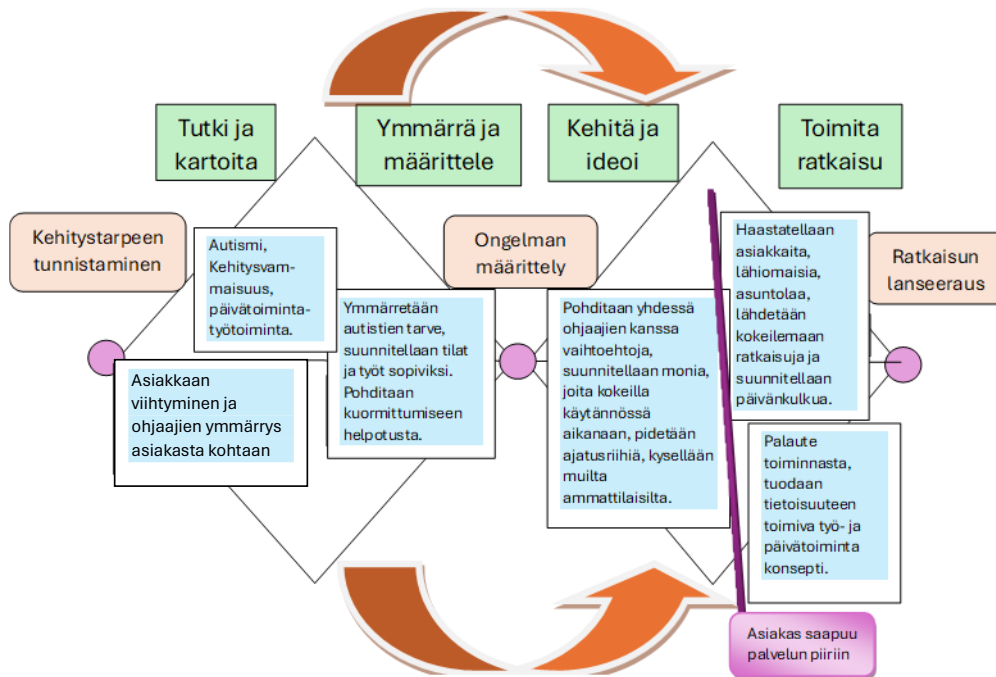
7.7 Esimerkkicase

Nyt lopuksi esittelen esimerkin asiakkaan saapumisesta palveluun ja palvelun suunnittelusta. Ensimmäisenä on tuplatimantti ja omaan suunnitelmaani suunniteltu tuplatimantti. Toivottavasti tämä selventää työni kulkua ja palvelumuotoilun prosessia työssäni.

Kaavio 1 uudestaan: Tässä on esiteltynä tuplatimantti kaaviona. (kaavio tehty itse, mallia otettu Tuplatimantti, 2019).

Kaavio 2: Tuplatimantti, jossa näkyy palvelusuunnitelmaa liittyen omaan työhöni.

Omakotitalo, jossa toiminta alkaa on iso ja aidattu piha auttaa ulkoilussa paljon. Koska tämä talo sijaitsee päätyvän kadun päässä, antaa se mahdollisuuden asiakkaiden vapaampaan olemiseen ulkona, eikä ole niin suurta vaaraa onnettomuuksille. Näin ollen asiakkaan rajoittaminen kävelylläkin on vähäisempää. Ulkopelejä pystyy pihassa pelaamaan oikein hyvin.

Sisätilat on suunniteltu akustisesti kaikumattomiksi, korvakuulokkeita löytyy jokaiselle, joka niitä tarvitsee. Autistisilla saattaa olla ääniyliherkkyyttä, joka on tarpeen huomioida. Huone tiloja on kolme pienempää, jokaiseen tuodaan iso säkkituoli ja työpöydät, näin ollen voidaan asiakas eriyttää toimintaan oman ohjaajan kanssa ja pääsee helposti myös huilaamaan ja vähentämään kuormitusta.

Ruokailuissa toimii iso ruokatila, jossa ohjaajat syövät mukana esimerkkiruokailun. Poikkeuksena tietenkin, jos jollakin on erityisruokaa, jonka hän voi syödä keittiötiloissa itsenäisesti. Ruoka valmistetaan itse keittiössä, jossa

asiakas pääsee olemaan mukana toiminnassa ja ruuan tekemisessä. Leivontapäiviä pidetään ja muutakin mukavaa toimintaa suunnitellaan joka viikolle.

Asiakkaan saapuminen: Asiakas, kun valikoituu palvelun piiriin, ollaan häneen yhteydessä ja sovitaan tapaaminen toimintapaikkaan. Esitellään paikkoja ja otetaan ylös mieltymykset ja lempiruuan, sekä muut erityistä huomiota vaativat asiat. Jutellaan asiakkaan kanssa ja suunnitellaan toimintaa hänelle itselleen ja hänen omien toiveidensa mukaan. Suunnitellaan päivän kulkua ja annetaan jo valmiiksi ohjaajien esittelykuvat ja kuvia toimintatiloista mukaan. Näin asiakkaan on mahdollista kotona palata tulevan työ- ja päivätoiminta paikan kuviin ja ohjaajiin.

Ohjaajat suunnittelevat erilaisia työtehtäviä asiakkaalle, asiakkaiden omien toiveiden mukaan ja laittavat kaiken valmiiksi aloituspäivää varten. Kun asiakas tulee toimintaan, lähdetään kokeilemaan jo olevia työtehtäviä ja muokataan niitä matkan varrella asiakkaan oman toiveen mukaan. Työtehtävät saattavat olla ihan eriväristen helmien pujottelua, hamahelmien tekoa, saksilla mallista leikkaamista, palapelien tekoa ja erilaisten aistien aktivointia. Näin nähdään mikä sopii kenellekin ja kuka taas ei pidä mistäkin tehtävästä.

Tehdään valmiiksi kauratyynyjä, joita voidaan asettaa asiakkaiden olkapäille tai syliin pieniksi painoiksi. Tämä auttaa autistia hahmottamaan kehoaan ja rauhoittumaan. Nystyräpaloilla selän hierominen on hyvä rauhoittumisen ja kuormittumisen vähentäjä, näin ollen saadaan stressikupin tulppa auki. Tehdään valmiiksi erilaisia limoja, joita asiakkaat voivat veivata ja kosketella kun kuormittumista tulee. Moni autisti kokee rauhoittumista, kun saavat käsilleen muuta tekemistä, joillekin riittää ihan lumisadepallon katselu.

Ruokailussa on otettu huomioon asiakkaan omat tarpeet, tarvitseeko avustusta, muoviset astiat, miten haluaa juoda- pilli, nokkamuki jne. Suunnitellaan ruokailut niin ettei häiriinny muista, voidaan tarvittaessa suorittaa ruokailu omissa oloissa ohjaajan kanssa. Tiedän autisteja, jotka syövät kuin luolaihmiset, eli syövät sormin ruokansa. Tällaisessa tilanteessa voidaan miettiä esimerkiksi yleisen tilan nurkkaa, niin ettei muut häiriinny hänen ruokailu

tottumuksistaan. Annetaan jokaiselle mahdollisuus olla ja toimia niin kuin itse haluavat, pidetään vain huoli, ettei tule tukehtumisia tai muita vaaratilanteita.

8 POHDINTA

Keskeisimmät asiat työ- ja päivätoimintakeskuksen perustamisessa on aina asiakkaan kuunteleminen ja asiakkaan mielipiteen esiintuominen. Kuunnellaan asiakasta ja annetaan asiakkaalle ääni, jos hän ei itse sitä pysty tuomaan kuuluviin. Ohjaajilla on tärkeä rooli ja auktoriteetti työ- ja päivätoiminnassa, kehitysvammaisia autisteja kohtaan.

Palvelumuotoilun käyttäminen keskuksen ohjaavana linjana on tärkeää ja ratkaisevaa. Näin asiakkaat saavat tunteen kuulua palveluun ja saavat itse tuoda omat ajatuksensa ja mielenkiinnon kohteensa esille. Heillä on oikeus tehdä sitä työtä, jota he itse haluavat ja josta he itse nauttivat. Annetaan asiakkaille onnistumisen kokemuksia ja mielekäs päivä työtoiminnassa.

Tulevaisuudessa tällaisia työ- ja päivätoiminta keskuksia voi hyvin olla lisää, ja useammalla paikkakunnalla. Tällaisessa asiakas saa yksilöllistä apua ja ohjausta ja tuntee itsensä tärkeäksi ja yhteiskuntaan kuuluvaksi. Isoissa ryhmissä ja keskuksissa, autistit usein merkataan häiriö käyttäytyjiksi heidän omalaatuisten toimintatapojen takia. Kun tuodaan autistit yhteen ryhmään, he saavat käyttäytyä ja olla omana itsenään. Kukaan ei ole merkkäämassa heitä häiriköiksi tms.

Vietetään mukavaa aikaa ja katsotaan, että kaikki tulevat huomioiduksi päivisin. Prosessi jatkuu edelleen, vaikka tämä opinnäytetyö valmistuu. Palvelumuotoilun käyttö on jatkuvaa ja asiakasta kuuntelevaa. Uskoisin vastaavasta olevan hyötyä muillekin työ- ja päivätoimintakeskuksille. Näin autismikirjon asiakkaat saavat mukavia kokemuksia ja mieliala on mukava. Kaikki töissä tapahtuva, kun yleensä peilaa sinne kotiin tai asuntolaan sitä käyttäytymistä. Jos on töissä ollut hankalaa ja asiat on jääneet selvittämättä tai selittämättä, voi päivä kotona olla ihan hirveä ja hankala, koska on jäänyt mieltä vaivaamaan työpäivän asiat. Palvelumuotoilu antaa tähän palikoita, käydä ristiriitatilanteet läpi ja selventää niitä. Jolloin ne on auki puhuttu asiakkaan kanssa,

tuplatimantin toiminta mallia hyödyntäen. Uskon että tämän mallinen toimintamalli tulee olemaan käytössä tulevaisuudessa hyvinkin laajasti.

Itselleni tämä prosessi on antanut lisää ymmärrystä toimia autististen henkilöiden kanssa ja palvelumuotoilu uutena työkaluna on antanut varmuutta työs-kentelyyni.

LÄHTEET

- Ahonen, T. (2019). *Palvelumuotoilu sotessa; Palvelumuotoilun käsikirja sosi-
aali- ja terveysalan palvelujen kehittämiseen* (3. p.). Tarja Ahonen.
- Ahtola, H. (10.2.2020). *Palvelumuotoiluprosessi ja sen vaiheet*. Arter-blogi.
Haettu 6.3.2024 osoitteesta <https://www.arter.fi/palvelumuotoiluprosessi-ja-sen-vaiheet/>
- Autismiliitto. Haettu 19.2.2024 osoitteesta <https://autismiliitto.fi/autismi/toimintakyky/aistit/>
- Argillander, S. & Laitinen, M. (2008). *Jotta unelmat, tarpeet ja toiveet täyttyisivät; Laadukasta päivätoimintaa autismikirjon henkilöille*. Haettu 9.7.2023 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17810/jamk_1207307843_1.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Axelsson, M. (2018). *Myös robotti voi opettaa tukiviittomia*. *Autismi-lehti*, 4.
- Gustafsson, M. (2008). *Autistien työ- ja päivätoiminnan kehittämishankkeen koulutusarviointia. opinnäytetyö, satakunnan ammattikorkeakoulu, terveyden edistämisen koulutusohjelma*. Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200912117715>
- Heikkinen, K. (2020). *Pienryhmätoiminnan kehittäminen päivätoimintakeskus Mistelissä. Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu (YAMK)*. Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020111322801>
- Huhtanen, K. (2012). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa (Uud. laitos)*. Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike.
- Kaski, Markus., Manninen, Anja. & Pihko, Helena. (2009). *Kehitysvammaisuus* (4. uud. p.). Wsoy Oppimateriaalit.
- Kerola, Kyllikki., Kujanpää, Sari., Timonen, Tero. & WS Bookwell). (2009). *Autismin kirjo ja kuntoutus (Uud. laitos)*. Ps-Kustannus.
- Ketola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. (2009). *Autismin kirjo ja kuntoutus. PS-kustannus*.
- Kinos, S., Koski, T. & Perkkiö, P. (2015). *Yksilöllinen suunnitelma varsinais-suomen erityishuoltopiirin työ- ja päivätoimintaan. Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu (YAMK)*. Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505066236>
- Kontu, E. (2022). *Teoriat, joilla autismikirjoa on pyritty ymmärtämään 2000-luvulla*. *Autismi-lehti*, 4.

Laukkanen, S. (2022). Kun häiritsevät ajatukset hallitsevat mieltä. *Autismi-lehti*, 1.

Luvimarika OY. Haettu 23.5.2023 osoitteesta <http://luvimarika.fi/etusivu/>

Matilainen, M. (2023). *Neurokirjon oppilas : opettajan ja ohjaajan työkalupakki*. PS-kustannus.

Miettinen, S. (2011). *Palvelumuotoilu : uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen*. Teknologiainfo Teknova.

Mäkinen, M. (2021). For a real job? Views on the teaching of competence in working life by students with Autism Spectrum Disorder (ASD). *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 11(3), 66–87.
<https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458x.2111366>

Nylander, Lena. & Eskelin, C. (suomentanut). (2010). *Autismspektrum tillstånd hos vuxna; några frågor och svar*. (Keili oy, vantaa). *Autismi- ja aspergerliitto*.

Palvelumuotoilu Palo n.d. Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://www.palvelumuotoilupalo.fi/palvelumuotoilu>

Palvelumuotoilu sopii sote-alalle | Palvelumuotoilu Palo. Haettu 23.2.2024 osoitteesta <https://www.palvelumuotoilupalo.fi/blogi/palvelumuotoilu-sopii-sote-alalle/>

Papunet. n.d. Haettu 9.2.2024 osoitteesta <https://papunet.net/>

Raivio, T. (2012). *Palvelunkäyttäjälähtöinen työtoiminta*. Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Ylempi amk. Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205076700>

Sosiaalialan korkeakoulujen ammattijärjestö Talentia. (2023). *Arki, arvot ja etiikka, sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Haettu 20.3.2024 osoitteesta <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Haettu 28.8.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P28>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *vammaispalveluiden käsikirja, työ- ja työtoiminta*. Haettu 16.5.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tyo-ja-tyotoiminta>

Terveydenhuoltolaki 1326/2010. Haettu 28.8.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Tikoteekkiverkosto. n.d. Haettu 9.2.2024 osoitteesta <https://tikoteekkiverkosto.fi/>

Tuplatimantti. (2019). Haettu 6.3.2024 osoitteesta <https://palvelumuotoilemassa.blogspot.com/2019/10/tuplatimantti.html>

Turun yliopisto, J. E. (2019). Mitä palvelumuotoilu tarkoittaa? [video]. Haettu 25.8.2023 osoitteesta https://www.youtube.com/watch?v=gh_TS_oyQvM

Vammaispalvelulaki 675/2023. Haettu 28.8.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675#Pidm45843170709456>

Varjus, T. (2019). Kuvaus päivätoiminnan aloittamisesta. Opinnäytetyö, satakunnan ammattikorkeakoulu (YAMK). Haettu 18.6.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201902112210>

Vernerinet - työtoiminta. ylläpitäjä kehitysvammaliitto. Haettu 9.2.2024 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/tyotoiminta>

Vernerinet- päivätoiminta. ylläpitäjä kehitysvammaliitto. Haettu 9.2.2024 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/paivatoiminta>

Vuori-Metsämäki, B. (2017). Neuropsykiatrinen valmennus, yksilöllistä tukea eri-ikäisille ja perheille. Autismin talvipäivät.

LIITE 1: YK:N IHMISOIKEUKSIEN YLEISMALLINEN JULISTUS

Artiklat

1. artikla. Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.

2. artikla. Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.

Mitään erotusta ei myöskään pidä tehdä sen maan tai alueen valtiollisen, hallinnollisen tai kansainvälisen aseman perusteella, johon henkilö kuuluu, olipa tämä alue itsenäinen, huoltohallinnossa, itsehallintoa vailla tai täysivaltaisuudeltaan minkä tahansa muun rajoituksen alainen.

3. artikla. Kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

4. artikla. Ketään ei saa pitää orjana tai orjuutettuna, kaikki orjuuden ja orjakaupan muodot on kiellettävä.

5. artikla. Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti.

6. artikla. Jokaisella ihmisellä on kaikkialla oikeus siihen, että hänet henkilönä tunnustetaan lain edessä.

7. artikla. Kaikki ovat tasavertaisia lain edessä ja oikeutetut erotuksetta yhtäläiseen lain suojaan. Kaikilla on oikeus tasavertaiseen suojaan tätä julistusta loukkaavaa syrjintää vastaan sekä kaikkea sellaiseen syrjintään tähtäävää yllytystä vastaan.

8. artikla. Jokaisella on oikeus tehokkaaseen hyvitykseen asianomaisessa kansallisessa tuomioistuimessa häneen kohdistuneista teoista, jotka loukkaavat hänelle valtiosäännöllä tai lailla turvattu perusoikeuksia.

9. artikla. Ketään ei saa mielivaltaisesti pidättää, vangita tai ajaa maanpakoon.

10. artikla. Jokaisella on täysin tasa-arvoisesti oikeus siihen, että häntä oikeudenmukaisesti ja julkisesti kuullaan riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan määrättäessä tai häntä vastaan nostettua rikossyytettä selvitettäessä.

11. artikla. 1. Jokaisen rikollisesta teosta syytteessä olevan henkilön edellytetään olevan syytön siihen asti kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todistettu julkisessa oikeudenkäynnissä, jossa hänelle turvataan kaikki hänen puolustustaan varten tarpeelliset takeet. 2. Ketään ei pidä tuomita rangaistavaksi teoista tai laiminlyönneistä, jotka eivät kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan olleet rikollisia tekohetkellä. Myöskään ei pidä tuomita ankarampaan rangaistukseen, kuin mikä oli sovellettavissa rangaistavan teon suoritushetkellä.

12. artikla. Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkä loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaista puuttumista tai loukkausta vastaan.

13. artikla. 1. Jokaisella on oikeus liikkua vapaasti ja valita asuinpaikkansa kunkin valtion sisällä. 2. Jokaisella on oikeus lähteä maasta, myös omasta maastaan, ja palata maahansa.

14. artikla. 1. Jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. 2. Tähän oikeuteen ei voida vedota, kun on kysymys tosi epäpoliittisista rikoksista johtuvista syyteistä tai teoista, jotka ovat vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien periaatteita ja päämääriä.

15. artikla. 1. Jokaisella on oikeus kansalaisuuteen. 2. Keltään ei saa mielivaltaisesti riistää kansalaisuutta eikä evätä oikeutta kansalaisuuden vaihtamiseen.

16. artikla. 1. Täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvia rajoituksia. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen. 2. Avioliiton solmiminen tapahtukoon vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. 3. Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.

17. artikla. 1. Jokaisella on oikeus omistaa omaisuutta yksin tai yhdessä toisten kanssa. 2. Keltään älköön mielivaltaisesti riistettävä hänen omaisuuttaan.

18. artikla. Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.

19. artikla. Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.

20. artikla. 1. Kaikilla on oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen. 2. Ketään ei saa pakottaa liittymään mihinkään yhdistykseen.

21. artikla. 1. Jokaisella on oikeus osallistua maansa hallitsemiseen joko välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien välityksellä. 2. Jokaisella on yhtäläinen oikeus päästä maansa julkisiin toimiin. 3. Kansan tahto on hallitusvallan perusta; tämä tahto on ilmaistava määräaikaikaisilla ja aidoilla vaaleilla, joissa kaikilla on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja joissa äänestys on salainen tai muuta vaalivapauden turvaavaa menettelyä noudattava.

22. artikla. Jokaisella on yhteiskunnan jäsenenä oikeus sosiaaliturvaan sekä oikeus kansallisten toimenpiteiden ja kansainvälisen yhteistyön kautta kunkin maan järjestelmä ja voimavarat huomioon ottaen, nauttia hänen ihmisarvolleen ja hänen yksilöllisen olemuksensa vapaalle kehitymiselle välttämättömiä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia.

23. artikla. 1. Jokaisella on oikeus työhön, työpaikan vapaaseen valintaan, oikeudenmukaisiin ja tyydyttäviin työehtoihin sekä suojaan työttömyyttä vastaan. 2. Jokaisella on oikeus ilman minkäänlaista syrjintää samaan palkkaan samasta työstä. 3. Jokaisella työtä tekevällä on oikeus kohtuulliseen ja riittävään palkkaan, joka turvaa hänelle ja hänen perheelleen ihmisarvon mukaisen toimeentulon ja jota tarpeen vaatiessa täydentävät muut sosiaalisen suojelun keinot. 4. Jokaisella on oikeus perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa puolustamiseksi.

24. artikla. Jokaisella on oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, työajan järkevään rajoittamiseen sekä määräaikaisiin palkallisiin lomiin.

25. artikla. 1. Jokaisella on oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta. Jokaisella on myös oikeus turvaan työttömyyden, sairauden, tapaturman, leskeyden tai vanhuuden sekä muun hänen tahdostaan riippumatta tapahtuneen toimeentulon menetyksen varalta. 2. Äideillä ja lapsilla on oikeus erityiseen huoltoon ja apuun. Kaikkien lasten, riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa tai sen ulkopuolella, tulee nauttia samaa yhteiskunnan suojaa.

26. artikla. 1. Jokaisella on oikeus saada opetusta. Opetuksen on oltava ainakin alkeis- ja perusopetuksen osalta maksutonta. Alkeisopetuksen on oltava pakollinen. Teknistä ja ammattiopetusta on oltava yleisesti saatavilla, ja korkeamman opetuksen on oltava avoinna yhtäläisesti kaikille heidän kykyjensä mukaan. 2. Opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen vahvistamiseen. Sen tulee edistää ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu- ja uskontoryhmien kesken sekä pyrkiä edistämään Yhdistyneiden Kansakuntien toimintaa rauhan ylläpitämiseksi. 3. Vanhemmillä on ensisijainen oikeus valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu.

27. artikla. 1. Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. 2. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta.

28. artikla. Jokaisella on oikeus sellaiseen yhteiskunnalliseen ja kansainväliseen järjestykseen, jonka puitteissa tässä julistuksessa esitetyt oikeudet ja velvollisuudet voivat täysin toteutua.

29. artikla. 1. Jokaisella ihmisellä on velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, koska vain sen puitteissa hänen yksilöllisen olemuksensa vapaa ja täysi kehitys on mahdollinen. 2. Käyttäessään oikeuksiaan ja nauttiessaan vapauksiaan kukaan ei ole muiden kuin sellaisten lailla säädettyjen rajoitusten alainen, joiden yksinomaisena tarkoituksena on turvata toisten oikeuksien ja vapauksien tunnustaminen ja kunnioittaminen sekä moraalinen, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin oikeudet vaatimukset kansanvaltaisessa yhteiskunnassa. 3. Näitä oikeuksia ja vapauksia ei missään tapauksessa saa käyttää vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien päämääriä ja periaatteita.

30. artikla. Mitään tässä julistuksessa ei saa tulkita niin, että valtio, ryhmä tai yksityinen henkilö voi sen perusteella katsoa oikeudekseen tehdä sellaista, mikä voisi hävittää tässä määritellyjä oikeuksia ja vapauksia.